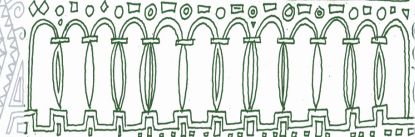

עפכע רב

גיליון חודשי מתורתו
של הרב עדין
אבן-ישראל שטיינזלץ

* *

גיליון אלול תשכ"ג

הקדמה

חודש אלול הוא חודש אחר, חודש בעל איכות אחרת ואויר אחר. האויר של אלול קורא לתשובה, להתחדשות ולהעמדה אחרת של החיים ושל האישיות. גם לאלול של הרב עדין יש גוון משלו, סוג מסויים של דיבור ושל עבודה מתבקשים ועולים בשיחות ובמאמרים של הרב עדין בחודש הזה. הרב עדין היה אומר שהתשובה היא לא רק תשובה על החטאים אלא גם על המצוות, ולא רק על המצוות אלא גם על החיים עצמם, ולא רק על החיים עצמם אלא על עצם הקיום כקיום נפרד מהקב"ה. התשובה לא יכולה להסתפק במה אדם עשה ולא עשה, התשובה נובעת מהשאלה איפה החיים שלי, איזה חיים אני חי, והאם לא הגיע הזמן לשוב אל ה'؟ ההתחדשות של חודש אלול עומדת על הניסיון להגיע אל שורשי החיים ואל המקום שבו האדם נמצא אצל הקב"ה.

הרב עדין חזר הרבה על כך שהשינויים שהאדם מתכנן בחודש אלול צריכים להיות ממוקדים ומעשיים ככל האפשר ושחריץ קטן שנחקק ברצינות ובהתמדה יכול לחולל שינויים טקטוניים באדם ובמציאות. אבל מעבר לשינויים הללו, מעבר לתוכניות ולשאיפות שיש בחודש אלול, מעבר לחשבון הנפש הקטן והגדול שיש לערוך - יש את אותה נקודה של אמת, אותה נקודה של תשובה שבה האדם בוחר ומחליט ללכת אחרי הקב"ה ולעמוד לפניו.

את העבודה של חודש אלול יש לעשות בשמחה ובחיות, לא רק בגלל שהעצבות היא מידה מגונה, אלא גם משום שהחיות והשמחה מבטאות את רצונו של האדם להתעורר ולהתקשר מחדש אל שורש חייו. בחודש אלול מנסים להחזיק בקו אחד,

בחוט אחד שנמשך מחיבוטי הנפש הפרטית, מאתגריה, מפילותיה, מאכזבותיה ומתקוותיה, החוט הזה נמשך מעלה מעלה אל מקור הנפש. התשובה של חודש אלול חייבת להתחיל מהמקום הקונקרטי שבו אדם נמצא, מהחומרים הממשיים של חייו כעת, מן האמת שלו ומן המציאות שלו - אך משם נמשך חבל הכסף אל מעלה והמבט של האדם מופנה אל מקור החיים - אל הקדוש ברוך הוא.

שנזכה לחיות בחודש הזה חיים אמיתיים, חיים של תשובה ותפילה, חיים שיש בהם קשר פנימי אל חיי החיים ושניתב וניחתם יחד עם כל אחינו בית ישראל לשנה טובה, באור פני מלך חיים.

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: הרב אלחנן ישראלי ונתנאל איתי
למידע אודות הפצת הגיליון ולתרומות ניתן לפנות למספר: 054-727-9623

TalmideiHarav@gmail.com

עיצוב גרפי: עיצובי שיר' 052-8954475

**הגיליון מוקדש לרפואתו השלימה והצלחתו של
אברהם אבא בן בריינדל חנה
בתוך שאר חולי עמו ישראל**

תוכן עניינים

אלול ותשובה

- 7.....המלך בשדה: ליקוט אלול ותשובה
- 27.....אלול - לחדש את הקשר
- 33.....חודש אלול - לחזור בתשובה
- 43.....התשובה - חזרה אל העצמי, מאמר

ח"י אלול

- 49.....חיים שיש בהם ממשות - התוועדות

סליחות

- 61.....לא לקבל את הגלות

סיום

- 68.....לארוז את החבילות

אלול

”

ברקע נמצאים כל הזמן הטקסים הקטנים, כגון תקיעת השופר היומיומית. תקיעת השופר אמורה להיות קול של אזעקה, שהוא נחוץ מפעם לפעם, ולו רק כדי לומר לו לאדם: ראה היכן אתה נמצא! ראה עד כמה התרחקת, עד כמה מסוכן מצבך העכשווי! אבל גם כאשר אין האדם זקוק לאזעקה יש לו, לכל הפחות, צורך בשעון מעורר, במשהו שיעיר אותו לעשות את מה שראוי לו לעשות. התקיעה בשופר באה אפוא גם להעיר את הישנים וגם להזעיק את אלה הבוהים על משמרתם.

נוסף על כך יש בחודש הזה מתנה, מתנת חסד, שאינה שייכת ליום מסוים או לחוויה מיוחדת אלא היא מתנה כוללת: הארת פנים של מעלה. אכן, במזמור התהלים שמקובל לומר אותו בימי החודש, מזמור כ"ז, מובעים לא רק הרצון והכמיהה להתקרב אל הקב"ה אלא גם רגש נוסף, אולי בסיסי יותר: הביטחון בכך שגם אם לא נשאר לו לאדם בעולמו שום דבר להישען עליו, הרי הקב"ה נמצא תמיד, והוא תמיד מחכה לו לאדם בחיור.

”

(מתוך "עניינו של חודש אלול")

המלך בשדה: ליקוט אלול ותשובה

הליקוט מבוסס בחלקו הקטן על הליקוט שהתפרסם בגיליון אלול בשנה שעברה, אבל ברובו הוא חדש. בחציו הוא עוסק בעניינו של חודש אלול והעבודה בו, ובחציו השני בתשובה. הליקוט מיועד להתבוננות, העמקה והפנמה ב'מנות קטנות' במהלך החודש.

כזאת? ושאלה זו יש בכוחה להניע אותם לנקות קצת את הלכלוך שדבק בהם, לתקן מעט את הקרעים; שהרי עכשיו, כשהמלך איננו מרוחק ומנותק אלא כל כך קרוב, בושה גדולה היא להיראות בפניו בצורה פגומה כל כך. עם זאת, ההרגשה הכללית של קירבת ה' נותנת לאנשים יותר אומץ להתקרב עוד יותר, ולפיכך - גם להשלים את מה שלא עשו כראוי קודם לכן.

(עניינו של חודש אלול)

מאחר שחודש אלול הוא החודש האחרון בשנה, ומפני שאין בו-עצמו חובות כבדות המוטלות על בני האדם, ממילא הוא קורא לנו לעשותו זמן של השלמה. כמעט כל אדם מדמה לעצמו, בצורה זו או אחרת,

ההסבר הפנימי יותר למתרחש בחודש אלול הוא עניין ההארה הפנימית, מאור הפנים של מעלה, המגיעים אל האדם בתקופה זו. בדרך כלל השתקפות של אור עליון מתגלה רק לאנשים מסוימים, וגורמת להם להתעורר בתשובה על העבר ולנסות לתקן את ההווה והעתיד. ואילו האור העליון המתגלה בחודש אלול, גם אם הוא אינו מתגלה בבהירות לכל אדם מכל מקום הזוהר שלו מעורר באדם ריגושים המעניקים לו כוח לחולל שינויים בתוכו פנימה.

זאת ועוד: ההרגשה הפנימית של "המלך בשדה" - ההרגשה שיש פחות מכשולים ומעצורים בדרך אל המלך ושאפשר, אולי, להציץ פנימה ביתר קלות, ותחושת קרבתו של המלך והגנתו היתירה - עשויה לגרום לאנשים מסוימים לשאול את עצמם: האם אני ראוי להיות בקרבה

שבהם יכול הוא לא רק לבצע משימות מסוימות אלא גם לנסות להשלים, אם עדיין לא הגיעו להשלמה הראויה. מבחינה זו אפשר לומר שאם יש משימה או מצווה השייכת לחודש אלול, הרי היא המצווה לחפש אחר המשימות הפרטיות שיש לכל אדם, ולנסות לבצען.

(עניינו של חודש אלול)

העניין של חודש אלול הוא לא שאדם עושה תשובה על העבירות שהוא עבר - זה לא הדבר הכי חשוב, ולא שהוא יושב וחושב על כל המצוות שהוא מתכוון לעשות - שזה גם כן, או שהוא יעשה או שהוא לא יעשה. העניין של חודש אלול הוא שאדם עושה כמו שאומרים בסליחות: 'נחפשה דרכנו ונחקורה' - כלומר, שאדם בוחן את השאלה 'לאן אני הולך?' אני הולך ועושה כל מיני דברים, דברים טובים ודברים פחות טובים, ואחרי כל הדברים האלה שאני עושה, אני צריך לבדוק לאן אני הולך. אדם צריך למצוא את את הקוארדינטות שלו, לאן הוא הולך עם כל החיים שלו? השאלה היא לא מה אדם עושה ברגע נתון אלא לאן הוא מתכוון ללכת בכל החיים שלו. את העניין הזה אי אפשר לתקן על ידי טקסים או מעשים חיצוניים. אדם צריך לנווט את עצמו

ולפעמים אף מתכנן, את כל הדברים שהיה רוצה להגיע אליהם במהלך השנה הבאה. אין שני בני אדם שיש להם תפקיד זהה וחובות זהות; לכל אדם יש תפקידים ומשימות, ובכלל זה - להוציא לפועל את פוטנציאל הטוב שנמצא בתוכו. כל אדם נולד וגדל עם פוטנציאל כזה, אבל הוא לא תמיד מגיע להגשימו. דומה הדבר לעץ, שבתוך תאיו מוטבעים הגודל ומשך החיים האופטימאליים שלו, אך לא בכל העצים הפוטנציאל הזה מתממש. ועוד יותר מזה נכון הדבר ביחס לבני האדם, שכן לא פעם כלל לא ברור ולא ידוע להם לאן הם צריכים לשאוף ועד כמה הם יכולים לגדול, ופעמים שהם גם נגררים לפינות שונות ולצדדים שונים. ויש גם כאלה שכלל אינם יודעים שמוטלת עליהם החובה - שאיננה חובה חברתית או משפחתית אלא חובה עצמית - להתפתח.

השאלות האמיתיות שצריך אפוא אדם לשאול הן את מלמדיו והן את רבותיו אינן מה הן הנקודות שנכשלתי בהן או מה הם התשלומים המוטלים עלי, אלא בראש ובראשונה - מה שומה עלי לעשות, לאן צריך אני לפנות. בתוך כל המטלות שיש לו לאדם, שבעצם אינן באות מבחוץ אלא גובעות מבפנים, ישנם גם אותם הדברים השייכים ונוגעים לזמן. בחיי האדם יש פרקים ארוכים מספיק

נפשי. מי שיוצא לשדה לפגוש את המלך הגדול - כבר נמצא במעלה גבוהה, אבל יש מי שהולך אל השדה קודם כל כדי להיזכר באהבה הזאת. האהבה הזו קיימת בשורש נשמתו אך הוא צריך למצוא אותה מחדש.

את הרגע של המציאה, את הרגעים בהם אני מוצא את שאהבה נפשי - צריך לעגן בדבר קונקרטי. אם אני לא מעגן את זה בדבר קונקרטי, אני אאבד את הכול מחדש. גם מציאת הקב"ה יכולה להיות חוויה חולפת שנעלמת מן העולם. יש לאנשים רגעים של התעוררות ושל עלייה. אסור להשאיר את הרגע של העלייה לשווא ולהפקר. אסור להשאיר אותו כחוויה מענגת שמתפוגגת במהירות. אני צריך לתת לחוויה ביטוי, להחזיק אותה על ידי משהו ממשי שאני עושה. זה מה שעושים בחודש אלול.

(ביאור לקוטי תורה, ד"ה "אני לדודי")

הרבה פעמים הימים הללו, אלול, ראש השנה, ויום כיפור, נעשים זמנים של מרה שחורה, שאנשים מתיישים ומתחילים להתעסק בעבירות שעשו. ביחס לכך, אמרתי כבר כמה פעמים שכשאדם עבר עבירה והוא יושב ומתעסק בעבירה הזו - אף פעם לא יצא מזה דבר טוב. כמו אדם שנפל

לכיוון שאליו הוא בעצם הולך. בחודש אלול אדם יכול להחליט לאן הוא מתכוון לפנות ומה הוא רוצה להפיק מתוך החיים האלה.

(ח"י אלול תש"ס)

ההתגלות של חודש אלול היא התגלות ממין מיוחד. בחודש אלול אנחנו אומרים ש'המלך בשדה'. אינני מבקר את המלך בארמונו והיכלו כפי שאני בעצם עושה בכל חג, או בשבת. בחודש אלול מתקיימת פגישה בשדה, פגישה לא פורמלית, אני לא מתלבש, אני לא עושה משהו מיוחד, אבל אני יכול לראות את המלך באופן אחר. אולי בצורה פחות מלכותית אבל זה עדיין המלך. בחודש אלול יש הארת פנים, המלך עכשיו מוכן לקבל את כל האספסוף. הוא לא מקבל לפגישות אישיות, אבל כולם יכולים לראות אותו.

בחודש אלול אני מחפש את הקב"ה בשדה, אני מרגיש שאבדתי את שאהבה נפשי באיזה רחוב או באיזה שוק ואני צריך ללכת לחפש אותו. אני משוטט בשווקים וברחובות, מחפש את המלך בשדה, כדי שאני אוכל בפעם הזאת להגיע אליו. הבעיה היא שהרבה פעמים מרוב שיטוטיי וחיפושיי כבר שכחתי את שאהבה

הימים הראשונים הם מה שנקרא
במקום אחר: 'מי קדם'.

(ביאור לקוטי תורה, ד"ה ביאור מאמר
אני לדודי)

עברה גוררת עבירה ומחדל גורר
מחדל. כשעושים קביעות לעבירה,
כשאני מתמכר או מתרגל לסוג
מסויים של עבירה אזי הקביעות
עצמה לא מאפשרת לי לצאת מזה.
אדם עושה את העבירה היומית שלו,
כמו שאנשים אחרים עושים קביעות
אחרות בתורה או במצוות. עצם
הצורה שבה הדברים מתנהלים לא
מאפשרת לאדם לצאת מהשגרה
הזו. אלול זה זמן המסוגל לשבור את
השגרות הללו, לצאת מההתמכרויות
הקטנות הללו. זה לא אומר שאדם
שהיה עצלן ובטלן יהפוך בחודש
לשקדן הדור, אך תחילה של שינוי
אפשר וצריך לעשות. לשבור את
השגרה ואת ההרגל.

(שיחה בישיבת תקוע)

אם בנאדם משנה לשנה מקבל על
עצמו תיקונים קטנים, יש אנשים
שעשו תקנה כזאת וזה עשה להם
שינוי משמעותי בחיים. כאשר בן

לתוך בוץ והתלכלך; הוא צריך לחכות
עד שהבוץ מתייבש ואז לנקות אותו,
מפני שאם הוא ינסה לנקות את הבוץ
כשהוא עדיין טרי, במקום לנקות את
מעט הבוץ הוא ימרח אותו על כולו.
גם בחודש אלול לפעמים נוצר מצב
כזה: שוקעים בתשובה ובמעשים
טובים, במוסר ובמצוות, ומה שנשאר
זה שנוצרת מין תאוה למרה שחורה.
הופכים את חודש אלול שיהיה חודש
שלם של מרה שחורה, ומוסיפים גם
את ראש השנה שיהיה יום עם עוד
יותר עם מרה שחורה, שלא לדבר על
יום כיפור... וכך יוצא שבן-אדם נמצא
כל כולו בתוך בוץ.

(ח"י אלול תש"ס)

משה רבינו היה בהר סיני שלוש
פעמים ארבעים יום: במתן תורה,
ואחר כך ארבעים יום לבקש מחילה
וסליחה לישראל, ואחר כך עוד
ארבעים יום - מראש חודש אלול
עד יום הכיפורים. לפי המשנה ביום
הכיפורים ניתנו הלוחות השניות, וזה
סוף ארבעים היום האחרונים של
משה רבינו. משה רבינו היה בהר
מראש חודש אלול עד יום הכיפורים
- ולכן הימים הללו הם ימים מיוחדים
שבהם יש התגלות של חסד בדרגה
גבוהה יותר; אלו 'מי הרחמים'. מדוע?
'ואני עמדתי בהר כימים הראשונים'.

אדם מקבל על עצמו דברים גדולים זה בדרך כלל לא רציני, אבל כאשר הוא מקבל על עצמו דבר אחד- זה משהו שאפשר לעשות. כשבן אדם בונה בית חדש זה דבר שלוקח שנים; אם בן אדם לא בונה בית חדש אלא מתקן את הבית שיש לו, תוך כמה שנים הבית יצא מתוקן.

אם בני אדם היו עושים תיקונים קטנים, באיזה מידה של קביעות - לקבל משהו ולשמור אותו, לא את כל הדברים בעולם.. ובשנה אחרת אני עושה עוד קביעות. עם הזמן זה מצטבר, ובסוף כשבן אדם עומד על דעתו - היו כל מיני תיקונים שאפשר לומר שהם תיקנו את החיים שלו.

אביא לכם דוגמה: אם בנאדם מקבל על עצמו להתפלל בכוונה את כל התפילה כולה - בתור רעיון אני מאוד בעד - אלא שלא בטוח שזה עובד. אבל, אפשר לקבל על עצמו כמו שכתוב בספרים הקדושים: "מצווה יתרה להתכוון בברכה ראשונה בשמו"ע", "מצווה יתרה לכוון בפרשה ראשונה של ק"ש". זה תיקון, ויש סיכויים שזה ישמר ולא ילך לבהלה.

(שיחה בישיבת תקוע, כ"ג אלול תשע"ג)

כדי לעשות שנה החדשה תהיה שנה חדשה צריך לעשות לה הכנה. לפני שאדם עובר מחיי רווקות לחיי נישואים הוא עושה הכנה. לא רואים אנשים שלוקחים אותם לחופה הישר ממקום העבודה שלהם: "טוב תחליף בגדים, עוד שלוש דקות אתה מתחתן"... באותו אופן, גם כשעוברים לשנה חדשה, צריך לעשות איזו שהיא הכנה לעניין הזה. אם לא אעשה הכנה ראויה - השנה החדשה תיראה בהתאם. לוקח זמן להתרגל למצב חדש, גם למצב טוב וגם חלילה למצב לא טוב צריך זמן של הסתגלות. אדם שזוכה בלוטו ופתאום מודיעים לו שהוא מיליונר, יכול לעתים להתרסק מבחינה נפשית משום שהוא לא עשה לזה שום הכנה. חודש אלול הוא זמן של הכנה למציאות החדשה. יש אנשים שהשנה החדשה מאוד משמעותית בשבילם. מתחילה שנה אחרת, והיא באמת אחרת!

(שיחה בישיבת תקוע)

יבוא ראש השנה ויום הכיפורים, ולא יהיה שום דבר? היתכן? בדורות הראשונים לא היו זקוקים לזה, אנשים חיו את חודש אלול. מישהו סיפר מאיפה באה ה'יראת שמים' שלו - היתה לו אחות גדולה, כנראה היא היתה יראת שמים, והיא היתה צועקת

עליו: "אתה לא יודע שהדגים בחודש אלול רועדים וככה אתה משתולל כמו ילד קטן?!", ונפלה עליו יראת שמים להרבה זמן מהגערה הזו של האחות. היום הדגים במים לא רועדים בחודש אלול, האנשים כל שכן שלא רועדים, ממילא מה יקרה בימים הללו, האם אעבור אותם בלי שמשוהו יקרה? זו שאלה אמיתית.

(שיחה בישיבת תקוע, י"ג אלול תשע"ו)

זהו משל; יהודי ירא - כבר כשנכנס ראש חודש אלול מתחיל לפחד, יום הדין יבוא בקרוב והוא חושש מה יהיה בגורלו, יהודים אחרים לא מפחדים. כשמגיעים ימי הסליחות אז גם יהודים יותר פשוטים מתחילים לחשוש ולרעוד, אבל יש מישהו שלא דואג לא לפני ולא אחרי - הסוס...

(שיחה בישיבת תקוע, ט אלול תשע"ד)

התפקיד של חודש אלול בתוך השנה צריך להיות כמו שהישיבה צריכה להיות בחיים שלנו - כמו מגדל מים. מה התפקיד של מגדל המים? מעלים את המים למקום גבוה בעיר, כדי שמשם המים יוכלו להגיע לכל פינה בעיר. אם אני אשאיר את המים למטה הם לא יגיעו לכל מקום. אז אני מעלה את המים למקום הכי גבוה.

בחודש אלול נכנסים עם כל המרץ והכח. האם מובטח לי שאני ממשיך ככה? אדרבה, אבל לא כל אחד יכול לעשות את זה... אבל בכל זאת - אני בגיטי איזה מגדל, ומכוח המגדל הזה, גם כשאני יורד, יש לי משהו שנותן לי כוח. אם לא עשיתי את זה, אם ההתחלה היתה בחולשה, ברפיון, מאד קשה לעלות מזה אחר כך. איך אפשר להעלות מים שהמקור שלהם

יש סיפור: מישהו שנסע בעגלה טעונה בסחורה שלא שולם עליה מכס, הוא היה צריך לעבור את הגבול, ובמקרה שיהיו בדיקות בגבול הוא עלול להיכנס לצרות גדולות. כשהגיע העגלה 100 ק"מ מהגבול, התחיל בעל הבית לחשוש: מה יהיה אם יתפסו אותו, איזה צרות יהיו לו- יחרימו לו את כל הסחורה בנוסף עוד ישלם קנס, ואולי אף יכנס לבית הסהר וכו' וכו'. והעגלון נוסע ושורק... כשהגיעו 10 ק"מ מהגבול גם העגלון התחיל לחשוש: אם יתפסו את הסחורה המוברחת- גם הוא עלול להיכנס לצרות, אז הוא גם כן התחיל לפחד. מי עבר את הגבול בלי פחד בכלל? הסוס... הסוס לא פחד, לא במרחק 100 ק"מ ולא בשום מרחק אחר.

בגובה של עשרה מטר לגובה של שלושים מטר? צריך לעבוד ולשאוב.

**התפקיד של חודש
אלול בתוך השנה צריך
להיות... כמו מגדל
מים. מה התפקיד של
מגדל המים? מעלים
את המים למקום גבוה
בעיר, כדי שמשם המים
יוכלו להגיע לכל פינה
בעיר... אז אני מעלה
את המים למקום הכי
גבוה.**

בזמן שאם אני מתחיל בתנופה, גם אם היא לא תימשך כל הזמן באותה מידה, היא תיתן לי את הכוח להמשיך עד זמן מסוים.

(שיחה בישיבת תקוע, ג' אלול פרשת שופטים)

חודש אלול זה זמן טוב לשבת

ולעסוק בשאלה האם אני מתפלל. יכול להיות שאני אגיע למסקנה שלא נשאר רושם מהתפילות שלי. לפעמים שואלים אדם אם הוא התפלל והוא לא זוכר. מהתפילה צריך להישאר משהו, צריך שיתרחש איזה שינוי. ספרו על הרבי מקוצק שכשהוא היה מתפלל לא היו רואים עליו שום דבר, אבל לזמן מסוים אחרי התפילה הוא לא היה מכיר את האנשים סביבו, הוא היה בעולם אחר, וכשהוא חזר לעולם שלנו, הוא היה מרגיש קצת לא במקום, והיה צריך לכוון את עצמו למקום הזה. עד שהוא יצא מעולם התפילה לקח לו זמן לחזור לעולם שלנו, זה מה שנקרא ג'ט לג, אחרי נסיעה ארוכה אנשים נעשים מטושטשים. אם אדם באמת התפלל - יש לו ג'טלג.

(שיחה בישיבת תקוע, ג' אלול תשס"ה)

אלול הוא חודש שלם, אם אדם רוצה לעשות תשובה, לא במובן של שינוי מהות מקצה לקצה, ומאידך גיסא גם לא על דברים של מה בכך. בשביל תשובה מן הסוג הזה אפשר לעשות תכנית. אדם יכול לעשות תוכנית עבודה. יש חודש שלם של עשרים ותשע ימים, אפשר לחלק את הימים ולהחליט על מה אני רוצה לעבוד במשך החודש, יש כל מיני דברים

שאני יכול לעבוד עליהם.

מסתכל ואני צריך לעשות בדיקה - איפה אני נמצא בתוך הדרך הזו? אני נמצא יותר קרוב או יותר רחוק?

זה כמו שמישהו שוחה בנהר וחותר, והוא עומד מול הזרם. הוא חותר וחותר ומזיע והוא כל הזמן עסוק בלהזיע, והוא לא מסתכל ורואה שעכשיו אחרי כל הזיעה שלו הוא נמצא קילומטר יותר רחוק ממה שהוא היה בהתחלה, הוא נגרף לאט לאט... הוא יושב ומזיע אבל הוא לא זז קדימה בכלל. אצל כל בן אדם עוברת שנה והוא עושה חשבון: אז עברה שנה, הזמן התגלגל ועבר וגרף אותי - איפה אני נמצא? האם זזתי הלאה? האם שבתי? יכול להיות שמתברר שאני לא שבתי, המשכתי ללכת הלאה ולא עשיתי שום דבר.

(שיחה לפרשת ניצבים)

תשובה כזו היא לאו דווקא במובן של למצוא חסרונות ופגמים, היא יכולה להיות תשובה במובן של לעשות תיקון, אני רוצה לשנות איזה עניין בתוך חיי - אז אני עושה תוכנית עבודה. מיום ד' עד ט' באלול אני יושב וחושב איך אני עושה תיקון תפילה - כמה תפילות אני לא מתפלל כמו שצריך; אז אני עושה תיקון תפילה. ובימים אחרים אני עושה תיקון מצווה אחרת, אני עושה את תיקון חיי באופן כללי. האם אני עושה חודש אלול כזה, אז כשמגיע ראש השנה - אני יכול להגיד שהחודש הזה היה חודש של תיקון אמיתי.

(שיחה בישיבת תקוע, הכנה לראש השנה תשע"ד)

יש חשבון של חודש אלול, שעבר זמן, עברה שנה - אז מה השתנה? האם אני הולך בכיוון? השאירו אותי כאן ואני צריך להבין שבסופו של דבר אני מיועד ללכת אל הקב"ה. "שובו בני אדם" זו קריאה גדולה; לא 'שובו חוטאים' לא 'שובו פושעים' לא 'שובו רשעים' - אלא "שובו בני אדם". יש דרך; הקב"ה השאיר אותי פה במקום הזה, כל אחד במקום שלו בפינה שלו ואני נמצא באיזה דרך לשוב, אני

כשאדם עורך חשבון נוקב עם עצמו (ובאופן וברצינות שאדם עושה את החשבון של ענייניו שלו, שהרי הוא "בעל החשבון") של כל מעשיו ודבריו שעברו, לאיזה צד הם שייכים, אם לצד הקדושה או לצד הטומאה, אפשר גם כך להגיע ל"לב נשבר". במקום שאדם יגיע ל"לב נשבר" על ידי שלא יאכל וישתה, הוא יכול לעשות זאת

רוצה באמת להגיע לשבירת הלב ולא ל"הרגשה טובה", הוא צריך לדאוג שלא לכסות אלא לחשוף את הפשעים שלו. לעשות חשבון נוקב עם עצמו ולגלות בתוכו את החסרונות והפשעים והירידה והבזיון שבקרבו. הוא צריך לפעול בניגוד לנטייה הטבעית לכסות את הדברים ולא להביט בהם, הוא צריך להעמיד אותם מולו, להכריח את עצמו להתבונן בתמונה הזו עד כדי בחילה, עד שיגיע לאותה הרגשה של נמיכות הרוח, של "לב נשבר וגדכה".

(ביאור תניא, אגרת התשובה ז')

השלב הראשון שניתן לעשות בדרך התשובה הוא איפוא להגיע להתעוררות של רחמים רבים. אכן לא כל אדם זוכה ולא כל עת ראויה לכך, שאדם ירגיש את הצמאון לאלקי, ואולם התעוררות הרגשת הרחמים היא פשוטה יותר וקלה יותר להשגה. על האדם רק להתבונן היכן הוא עומד, להביט בירידה ובהשפלה של נשמתו בתוך הטומאה, ומן הצד השני להתבונן במקורה של נשמתו בקדושה האלקית – וממילא תתעורר מידת הרחמים. בשלב זה אין הוא נדרש לבנות דבר בתוך עצמו, ואין הוא נדרש להתייחסות מעבר לזה. כי עצם התחושה הראשונית של

על ידי שיסתכל בפניו בראי. ואם לא ייהנה אז ממעלותיו, אלא יעשה חשבון אמת של חובותיו, הוא יכול להגיע לאותן התוצאות וביתר שאת.

הדברים שגורמים לאדם זעזוע, הם החמורים מאד או שאינם רגילים אצלו. "מארי דחושבנא" היא הדרך להגיע לאותו זעזוע גם דרך החיים הרגילים. "מארי דחושבנא" הוא במובן הפשוט ביותר האדם שעובר על החיים הרגילים, הדברים הקטנים והמצויים, ומחשב מהו הסך הכל. שכן הזעזוע יכול לבוא גם בהצטברות של דברים. דומה הדבר לאדם שעובר על מאזן החברה שלו. מעולם לא היה לו הפסד גדול מספיק כדי לגרום לזעזוע, אבל כאשר הוא יושב ועושה את החשבון הוא מגלה שבכל יום היה לו הפסד קטן, ולבסוף הוא מגלה שבסך הכל לא רק שלא היה ברווח, אלא הוא עומד קרוב לפשיטת רגל. נמצא שגם אם לא היה בתוך חייו שום דבר מיוחד שיעורר בו זעזוע, הרי שעל ידי החשבון הכללי הוא יכול להגיע לזעזוע ולב נשבר.

"על כל פשעים תכסה אהבה". על אף שאדם יודע את חטאי עצמו יותר משהוא יודע על כל אדם אחר, האהבה העצמית מכסה את הכל, מטשטשת את חומרת הדברים ומקהה את עוקצם. ולכן כאשר אדם

רחמים, כלפי השכינה שבגלות, והקב"ה הנקרא "מלך עלוב", יש בה כדי לדחוף אותו לעשות דבר, לשנות את כיוון חייו.

(ביאור תניא, אגרת התשובה ז')

הסובבים אותו.
(ביאור תניא, אגרת התשובה ז')

עניין התשובה אינו קשור דווקא לעבירות- התשובה נבראה לפני שהיה העולם, לפני שהיו עבירות. התשובה היא המאמץ לחזור אל הגרעין היסודי של האדם, לחזור אל הגרעין של החיים שבו נמצא הכוח לחיות, לחזור אל הבסיס, לחזור אל מה שהיית כשהיית צעיר - אל זמן שבו היו אתגרים חדשים בכל יום, שבכל יום היו שינויים ומהפכות, חזרה אל החלק החי שמחיה את האדם. כאשר מגדלים ורדים, זומרים וגוזמים הרבה כי לענפים בני שנתיים או שלוש כבר אין כח לגדול עוד ולפרוח. באותו האופן האדם מסתיר בתוכו את כח החיות, ואדם שמתכסה בכל העלים הזקנים לא יכול להתקדם - הוא צריך לזמור ולחתוך את העלים הישנים והקבועים, להתחדש ולצמוח מחדש.

(מתוך "על חטא שחטאנו בזקנה")

אני מדבר כעת על הדברים הפנימיים, על הרגשות. על החלק שהוא לא חלק המעשה אלא החלק של ההתייחסות הפנימית. זה שבני אדם הם שומרי

כפי שעל ידי מעשה המצוה מתאחד האדם באלקות ונעשה מכשיר להתפשטות האחדות האלקית בעולם, כך אם הוא עובר עבירה הוא נעשה כלי המשמש לכוחות הרע. אותו אדם שהיה קודם אישיות לעצמו, הוא מעתה רק מכשיר, כמעט כלי משחק בידי כוחות הטומאה. זו אינה אפילו שותפות, שהרי אין הוא מקבל בעצם דבר ממנה (כי אף את החיות שהוא מקבל ממנה היא בעצם לוקחת ממנו), הוא איננו עוד עצמו, הוא כלי ומכשיר בלבד למהות הרע השופעת בו.

הוא צריך להתבונן בכך שבעצם קבלתו מהסטרא אחרא הוא נעשה כמכשיר של מוות בתוך העולם, כמו היה נושא כליו של מלאך המוות בכל היכן שהוא הולך. כמו אדם שגילה יום אחד שהוא נשא של מחלה קטלנית, שגם אם הוא עצמו לא נפגע הוא שליח של מוות עבור רבים אחרים; הוא חי עם המוות ומעביר אותו לכל

מצוות זה בעצמו מטה אותם לעשות את הדברים לפי כך וכך סעיפים. וממילא אדם אומר לעצמו: אם עשיתי את כל הסעיפים הדרושים - זה בסדר, מילאתי את חובתי. כל החיים הדתיים נעשים בנויים על השאלה: איך למלא את חובתי, כל חיי הדתיים זורמים לזה שאני אעשה עוד דבר, שאקיים עוד סעיף. נניח שהחלטתי לשדרג את חיי הדתיים, אז מה אני עושה? אני אלך לעוד שיעור גמרא. ואם אני לא אלך לעוד שיעור גמרא אני אבדוק עוד פעם את המזוזות ואני אמצא מזוזות יותר מהודרות. אני לא מדבר נגד זה, הדברים הללו חשובים אבל הם לא נוגעים במהות הזו של הקשר. זה כמו שבן אדם בא הביתה והוא מרגיש: טוב, אני אולי חטאתי אולי אפילו לא חטאתי, טוב, נביא לאשתי מערכת חדשה של סכו"ם... טוב ויפה, קניתי כך וכך סכינים ומזלגות, אבל לא קניתי אהבה חדשה. אני לא מתנגד לדברים הללו, לא בחיי הנישואין וגם לא במערכת יחסים שיש לנו עם הקב"ה, אני רק אומר שאחרי כל הסעיפים האלה, איפה הקשר? איפה האהבה?

(שיחת הכנה לסליחות, תש"ע)

תשובה בעצם שוברת שני חוקים. היא שוברת את חוק האדם, והיא שוברת

את חוק הבורא. היא שוברת את חוק האדם מכיוון שכאשר אדם עושה מעשה, קורה משהו בתוך הנפש שלו. אי אפשר לומר "מה שקרה לא קרה". קרה משהו בתוכי, זה נמצא, זה פועל וזה חקוק בתוך ההווה שלי. מתברר שבכל זאת התשובה מבטלת את החקיקה הזו, היא עוקרת את מה שהעבירה פעלה בי. התשובה היא גם שבירה של חוק הבורא, חוק השכר והעונש, מה שקורה בעקבות מצווה ובעקבות עבירה.

תשובה מבטלת את שני הדברים הללו היא מבטלת את ההכרח האנושי להמשיך בתהליך של סיבה ותוצאה. היא מבטלת את הצו האלוקי של שכר ועונש. אני משנה את מהותי כאדם. יש עכשיו עולם אחר. זה

בעצם העניין של תשובה שנבראה לפני היות העולם.

(שיחה לפרשת ניצבים)

יש בתשובה מאהבה כל מיני דרגות. כתוב: ואהבת את ה' אלוך. יכול להיות שאני אומר את זה, יכול להיות שאני גם מתכוון לזה. ויש מין שאלה שתמיד נשאלת - 'כמה?' ו'איך?' 'כמו מה?' אהבת ה' זה כמו שמגרדים אותי בגב כשמגרד לי? אהבת ה' זה כמו

לאכול ארוחה טובה? כמו מה זה?

כתוב בתורה 'ואהבת את ה' אלוֹקֶיךָ', ובאמת לא כתוב איך. אבל יש לנו בנ"ך ספר שכתוב עליו שהוא 'קודש קודשים', שלא היה כדאי העולם כיום שניתן בו שיר השירים'. והוא מדבר על העניין הזה.. שם יש דימוי בין אהבת ה' לאהבה אחרת; והשוואה שאומרת איך צריכה אהבת ה' להיות. זה אגב כתוב אפילו בספר כמו התניא, ושם כתוב איך צריך לאהוב את ה': "בחשיקה וחפיצה ונפש שוקקה".

כתוב ששכם בן חמור 'חשק' בנערה, משם אנחנו לומדים מה נקרא עניין של אהבה, והוא היה מוכן למול את עצמו. זה חלק מהעניין של החשיקה, ושל החפיצה, ושל הנפש שוקקה. זוהי תשובה ממין אחר.

(שיחה בישיבת תקוע, ו' תשרי תשס"ז)

התשובה היא עניינו של האדם עם עצמו, ולכן הדברים הנאמרים מן השפה ולחוץ הם חסרי משמעות. לא כך עושים תשובה, לא באופן זה יכול האדם להשיב את הה"ה תתאה למקומה, להשיב את נפשו עם בעיותיה וחדיותיה אל המקור הראשון. מובא בשמו של אדמו"ר מהר"ש: את מי רוצים לרמות? את

הקב"ה הרי אי אפשר לרמות, בני אדם גם כן אינם נותנים שירמו אותם, בסך הכל בן אדם יכול לרמות את עצמו. והוסיף: ואם כן, איזו חכמה היא זו לרמות טיפש! ואשר לכן, אדם שמתפלל, שמכה על חטא ומבקש רחמים - אם הוא אינו מתכוון לזה באמת - למה זה מועיל.

(ביאור תניא, אגרת התשובה ח')

המהות הבסיסית של התשובה, התמצית, היא לשוב אל ה'; ולכן השם של זה הוא 'תשובה', שם שלא אומר לא חרטה ולא צער ולא ייסורים, אלא רק בפשטות - לשוב אל ה'. התשובה, בסופו של דבר, לא קשורה בכלל לעבירה, אלא קשורה למה שאפשר לקרוא לו 'המצב האנושי', ובאופן אחר 'המצב העולמי'. התשובה קשורה לכך שיש עולם, והעולם מנותק מהקב"ה. יש חלקים של העולם שנמצאים במרחק גדול ויש כאלה שנמצאים במרחק קטן יותר, המשותף לכולם הוא שהם מנותקים, שיש פער, הבדל ומחיצה בין העולם והקב"ה. התהום בין העולם ובין הקב"ה היא תהום שווה אצל כל הנבראים הנוצרים והנעשים. הן לגבי יצורי מעלה והן לגבי יצורי מטה יש את אותו עניין ואותו בעיה של מרחק מפני שבסופו של דבר הקטנים שבקטנים, הנמוכים

שבנמוכים כמו הגבוהים שבגבוהים נמצאים כולם במרחק אחד מהקב"ה. מהצד הזה, העניין של התשובה הוא הדחיפה הראשונה שיש ליצורים לחזור אל ה'. התשובה הראשונה היא לחזור אל ה', היא לא תלויה בעבירה אלא במה שגרם לה.

מבחינה זו תשובה היא החזרה אל המקור הראשון, אל הקב"ה. זו המהות של התשובה שלא תלויה בחטא אלא במצב העולם. התשובה בתמצית ובמהות היא לא על העבירה. אלא היא רפואה לדבר הרבה יותר בסיסי - היא רפואה למציאות של העולם. יש עולם, יש מציאות מוגדרת, מוגבלת ומנותקת - מעבר לה יש דבר שנקרא תשובה, שאומר שיש דרך לחזור, שיש לנו דרך לשבור את המציאות של העולם.

(שיחה לפרשת ניצבים)

תוכן התשובה הוא: כאשר מישהו מקבל על עצמו, או חוזר ומקבל על עצמו, עול מלכות שמים. מהבחינה הזאת מצוות התשובה היא מצוה שחלה על כל אדם, שהרי גם על אדם שמעולם לא חטא, חלה המצווה לקבל כל עצמו עול מלכות שמים.

(שיחה, ניצבים תשמ"ט)

כל תשובה היא סוג מסוים של מהפיכה. כמו מהפיכה בענייני מדינה, יש שלטון חדש. לפעמים הוא יחזיק מעמד עשרים שנה או אפילו לעולם ועד. פעמים אחרות השלטון יחזיק מעמד חצי שעה, כמו שקורה לפעמים כשעושים תשובה. אך עיקר הענין הוא שהיתה מהפיכה. כמה זמן השלטון ימשך זו כבר שאלה אחרת. הדבר היחיד שמאפיין מהפיכה הוא זה שמהפכה היא נקודה של שינוי.

(שיחה, ניצבים תשמ"ט)

לעשות תשובה על מכלול החיים זה קשה, משום שאדם יכול כך לגלות שכל חייו עד כה היו טעות קולוסאלית אחת. ובכל זאת אפשר לשנות. בדרך-כלל בני אדם לא שמים לב למה שאומרים להם; אבל לפעמים קורה שאדם שומע מילה ואחרי כמה שנים, בסתם יום של חול, פתאום הוא נזכר בזה, וזה לא נותן לו מנוח. או אדם מביט החוצה מהחלון בפעם המי-יודע-כמה, ופתאום הוא רואה צופיות, והוא מסתכל איך שהן מתעופפות ושותות צוף, ולפתע עולה בלבו מחשבה: מה הדבר הזה אומר לי היום, עכשיו? אולי במקום ללכת לבנק אני צריך לשבת ולהבונן

בצופיות? אחר כך הוא חוזר אל הכל
- הבית, העבודה, האשה - בצורה
אחרת לגמרי.

(בית כנסת ניצנים, מוצאי שבת שובה
תשס"ג)

הכרתי יהודי אחד, הוא היה מהרהר
בתשובה במשך שנים, ולא היה לו
שום אומץ לעשות מעשה. הוא היה
הולך וחוזר, ואני קצת סייעתי לו -
קטעתי אולי כל מיני דברים שבן אדם
מבחוץ יכול לעשות יותר טוב מבן
אדם מבפנים. הוא היה באמת יהודי
שהייתי מקנא בו איך הוא מתפלל...
ושנים אחרי, שאלתי אותו: מה גרם
לך להיכנס למסלול? הוא ענה לי
שהיה פסוק שרדף אותו: "למעשה
ידיך תכסוף" (איוב יד, טו) - ובכל פעם
הוא היה חושב: אם הקב"ה מתגעגע
אלי, איך אני יכול לומר לא?

זו לא דרשה גדולה, זה חתיכה של
פסוק - וזה נתן לו חיים, הפסק הזה
גלגל אותו מתמונת החיים שלו. יש
דבר שאני רק שומע אותו, ומשהו בי
זז באופן שהוא לא יכול לחזור. אחר
כך אולי לוקח זמן, לפעמים תוך דקה,
לפעמים תוך חודש ולפעמים תוך 10
שנים - אבל משהו משתנה.

(שיחה בישיבת תקוע, ד' תשרי
תשס"ט)

המשמעות הבסיסית ביותר של
התשובה היא חזרה, החזרה אל
ה', החזרה אל היהדות במכלול
המשמעויות שלה: באמונה, במחשבה
ובמעשה. אולם, כיצד אפשר לדבר
על תשובה ביחס למי שלא הכיר
את היהדות מעולם? כיצד יכול אדם
לחזור למקום שלא היה בו מימיו?
לאמיתו של דבר תשובה איננה
חזרה אל עבר אישי כלשהו, לא עבר
לאומי או משפחתי, ואף לא זיכרונות
הילדות האישיים. התשובה היא חזרה
מעמיקה יותר, יסודית יותר, אל דבר
שהוא מעבר לתבניות האישיות הללו.
זוהי חזרה אל היהדות לא כתבנית
שמבחוץ, כמסגרת בעלת צורות,
מעשים או טקסים שאדם מנסה
להשתלב אל תוכה, אלא חזרה אל
הדמות העצמית, אל הפרוטו-טיפוס
של האדם היהודי.

תבנית היסוד הזו אפשר שתהיה זכורה
לו לאדם באופן אישי, מזיכרונותיו
הפרטיים; או שיהיה מודע לה מתוך
הכרה או התייחסות היסטורית; ואולם
מעבר לכל אלה קיים כאן זיכרון
עצמי של מהות, זיכרון שהינו חלק
ממבנה הנפש העצמי של האדם
היהודי. אין זה מופע, פעולה, השלכה,
שלו בתוך המציאות, אלא הוא הינו
עצמו, שלא ניתן להגדרה ולתפיסה

הדמות העצמית שלו. תשובתו היא, ביסודה, היכולת להתנער מן הכבלים, מן ההגדרות והתבניות שיוצרים הסביבה, החינוך וההשפעות מכל צד, ולחזור לתבניתו-שלו.

("תשובה", שלושה עשר על השושנה)

מסופר על שני אנשים שבאו לפני הצדיק כדי לבקש תיקון ודרך תשובה לעבירותיהם. אחד מהם עבר עבירה חמורה, ואילו השני עשה מעשים שונים, שאף אחד מהם לא היה בגדר עבירה חמורה ביותר. לבעל העבירה הגדולה אמר החכם ללכת לשדה, למצוא אבן גדולה ככל שיוכל לשאת ולהביא אותה אליו; ואילו לשני הוא אמר לאסוף חלוקי אבנים ככל שיוכל לשאת, ולהביא אליו. כשהם חזרו אליו, זה עם שק של אבנים וזה עם האבן הגדולה, אמר להם הצדיק: עכשיו תחזירו את האבנים למקומן. בעל האבן הגדולה החזיר אותה למקומה מיד- ואילו השני ככל הנראה מחפש עד היום לאן להחזיר את האבנים שלו...

(בית ועד לחכמים, תשרי תשנ"ט)

ישנו חבל של חיים (שזור מתרי"ג

בשום דבר שחוץ ממנו. היהודי, עם כל הגמישות והרבגויות שבהן הוא יכול לגלות את אישיותו, בדרכי הבעה שונות וזרות ככל שתהיינה, טבועה בו באופן מטפיסי, כמעט באופן גנטי, הצורה העצמית הראשונית של הווייתו היהודית.

על דרך משל: כאשר צמחים מסוימים נתונים להשפעות ולשינויים - של מזג אוויר, משקעים, קרקע וכלל הכוחות הפועלים מסביב - הריהם יכולים לקבל צורות שונות, לפעמים זרות ומפתיעות, ולפעמים אף לחקות צורות אחרות במציאות. ואולם בתוך כל הצורות הללו נשארת תמיד התבנית הייחודית-הבסיסית שלהם- עצמם. וכאשר הכוחות הפועלים מבחוץ ייעלמו, ישאף הצמח לחזור ולגדול בצורתו המקורית. אף צמחים שגודלו בעציצים ונעשו ננסיים, הזרעים שלהם צומחים בתבנית הגדולה הראשונית. בדומה לזה, אצל היהודי נשמרת תמיד, בכל הצורות שהוא מסוגל לקבל, הצורה העצמית, הפרוטו-טיפוס, של היותו יהודי. וכאשר הוא מגלה את שאיפתו להגיע אל המצב האידיאלי של הווייתו, כאשר הוא משתחרר מהשפעות רבות לאין ספור, כשהוא מיישר אט-אט את עצמו, פורש את ענפיו שעוֹנָתו, ומנקה מהם את הצורות שהזמן והמקום חרטו בתוכם - הריהו חוזר ומקבל את

חוטים) שעובר מן הקב"ה אל נשמת האדם. וכפי שהוסבר, כל עבירה שאדם עובר קוצצת בחבל הזה (עד שעבירה של כרת וכו' חותכת אותו לגמרי). על פי דימוי זה, התשובה היא החיבור מחדש צריך לבנות מחדש את הקשר בינו ובין הקב"ה, אין די במה שעשה קודם, אלא הוא צריך להגביר ולהוסיף באותו מקום.

התוספת שמוסיף בעל התשובה היא חלק מעבודת התשובה עצמה - הוא צריך ללמוד כפליים, משום שיש כאן פגם שצריך לתקן אותו. היכן שלא היה פגם, שלא היתה הפסקה במהלך הרגיל של החיים, אדם יכול לסמוך על מה שהיה שימשיך להיות, אבל במקום שיש בו התרופפות, שם אי אפשר להסתפק עוד במה שהיה, שם צריך לחזק ביתר שאת. כל מי שמנסה לעשות תשובה בלי שתהיה תוספת על מהלך חייו הקודם - התשובה הזו אינה יכולה להתקיים. אי אפשר לקשור בלי שיהיה קשר, בלי שיהיה לו את הכפל והחוזק היתר שישנו בקשר. לא יתכן שאדם יעבור באמת תהליך של תשובה בלי שתהיה בזה התעלות מעבר לרגיל ולנורמלי, ואם לא נעשה כך - פירושו של דבר שהקשר לא נקשר באמת, שיש כאן רק תרמית החושים, ולא דבר של ממש שיתמיד לאורך זמן.

לכן סימנה של תשובה אמיתית הוא שבאותה נקודה ובאותו ענין שחטא הוא לא יבוא עוד לידי מכשול. דבר דומה קורה גם בגוף הגשמי שלנו, כאשר עצמות נשברות ומתאחות מחדש, נוצר במקום האיחוי גידול מיוחד שהוא עבה וחזק יותר משאר העצם. זהו צד אחד למאמר חז"ל שבמקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים. חבל החיים של בעל התשובה יכול היה להיות כולו קרעים קרעים, אבל לאחר התשובה במקומו של הקרע ישנו עתה קשר, ובכל נקודה של קשר יש כאמור הכפלה ותוספת של התקשרות.

(ביאור תניא, אגרת התשובה ט')

במהות הדברים אנחנו צריכים לחזור בתשובה על כך שאנחנו חיים חיים פרטיים, מה שנקרא היום "חיים אזרחיים". אדם יכול להיות שומר מצוות, אבל התודעה שלו, כמכלול, היא בדרך כלל תודעה אזרחית - לא במובן של "אזרח הארץ", כפי שכתוב בתורה, אלא במובן של "גויי הארצות". חלומם של הרבה אנשים, בעיקר אנשים דתיים, הוא להתנהג עם הקב"ה כמו שנוהגים בכמה

שתהיה הפרדה מהותית בין התחום שלי לתחום שלו.

ההפרדה הזו אין פירושה, בהכרח, שאני רוצה להיות נואף, גנב או אוכל טריפות. פירושה שאני רוצה לחיות "חיים אזרחיים" כגויי הארצות. שכן זהו בדיוק המודל של גויי הארצות: בונים קתדרלות שאין כמותן ליופי, שלפעמים משקיעים בבנייתן מאות שנים - אבל הן עומדות לעצמן, הן אינן מגיעות אליי, לי יש הבית הפרטי שלי.

הפיתוי לחיות "חיים אזרחיים" לא נוצר מחמת חטא, ואף לא מחמת חיסרון אנושי של אדם זה או אחר; זהו הפיתוי של מציאות העולם באשר הוא עולם. העולם הוא העולם, הסתר פנים, ומשום כך הוא נותן את האפשרות לחיות "חיים נורמליים", חיים אשר במרכזם ובמהותם תלויים בכל מיני דברים אחרים, רק לא בקב"ה. וזה בדיוק הדבר שעליו צריך לעשות תשובה. גם אם לא עוברים על שום סעיף קטן של השולחן ערוך או של המשנה ברורה, צריך לעשות תשובה - על עצם החיים, על היומיום. היכן היו חיי?

(בית ועד לחכמים, תשרי תשנ"ט)

משפחות, עם הורים זקנים: אדם שולח את אביו למושב זקנים, מהודר ככל שיוכל להרשות לעצמו, ואומר: אבא, אני אוהב אותך, אני אבוא לבקר אותך בכל יום, אפילו אביא איתי את הילדים; אבל יש לי בקשה אחת: אל תבוא אלי הביתה. זה,

**חבל החיים של
בעל התשובה יכול
היה להיות כולו
קרעים קרעים,
אבל לאחר התשובה
במקומו של הקרע ישנו
עתה קשר, ובכל נקודה
של קשר יש כאמור
הכפלה ותוספת של
התקשרות.**

בעצם, מה שהיינו רוצים לעשות גם עם הקב"ה... אני מוכן לבנות לו בית, אפילו יקר - בתנאי שהוא יישאר שם ולא יבוא אלי; כי אני רוצה לחיות את חיי. אני מוכן לשלם לקב"ה אחוזים - בכסף, בזמן, אפילו בנחות - בתנאי

תמצית התפילה החוזרת שוב ושוב, גם בראש השנה וגם ביום הכיפורים, היא שיהיה כבוד ה' בעולם. יש שאלות ממינים שונים, קטנות וגדולות, אבל השאלה הגדולה ביותר ששואלים אדם היא: מה עשית אתה כדי שבאמת יהיה כבוד ה' בתוך העולם? לפעמים מתברר שאמנם כל השנה אתה יודע לירוק יפה מאוד כשמגיעים ל'שהם' משתחוים להבל וריק', אבל לא עשית כלום כדי להראות שאתה משתחוה למלך מלכי המלכים. לפעמים אנשים יושבים במשך השנה ומלכלכים כך וכך דברים, אך השאלה האמיתית איננה כמה ולמה לכלכת, אלא היא בעצם מאזן כוללני שעורך הקב"ה עם עולמו, כאשר השאלה היא האם כדאי להמשיך ולהחזיק אותו עוד שנה או לא כדאי? הקב"ה מחזיק ומפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כינים, ומה שהוא שואל ביום הדין זה - האם העסק משתלם? שאלת יום הדין איננה שאלת הסעיפים הקטנים, בשביל אלו אומרים שלוש פעמים ביום "סלח לנו", אלו הם רק הסניפים השונים של העסק הגדול. השאלה היא על העסק כולו, והיא מופנית לא רק לחסידים ולצדיקים, כמו שכתוב "ויאמר כל אשר נשמה באפו- ה' אלוקי ישראל מלך". כל יצור שעדיין נושם, צריך לשרת את המטרה הזו. לא מאשימים אף אחד בתפילת ראש השנה, פשוט מתארים לנו איך אמור

העולם להראות בראש השנה, ואתה מסתכל בתמונה ואמור להשוות. או אז אין צורך בשום חשבונות, הדבר צועק מעצמו.

משל לחייל שהכין את עצמו למסדר באופן מושלם: הכפתורים מצוחצחים, הכומתה במקום והמחסנית נקיה. זה שאין לו בכלל כדורים- זה בכלל לא משנה. הרי הוא לא מתכוון לצאת לאף מלחמה! כך גם כאן, עומדים ומידיינים על כל הדברים הקטנים אבל אין שום דבר מאחוריהם. עומדים בראש השנה וצועקים ושרים ומבקשים, והדבר הזה צועק: בשביל מה צריכים את כל העניין?

(התועדות ח"י אלול תש"נ)

נשארו כמה ימים עד ראש השנה, ובימים האלה אני מנסה להציל משהו, שהקב"ה יראה שבכל זאת עשיתי עם זה משהו. ישנו דבר מעניין, שגם בתפילת מנחה בערב ר"ה אומרים "ברך עלינו את השנה הזאת". כל מה שנשאר מהשנה זה חצי שעה, אז מה יש לברך אותה? אלא שמתברר שבחצי שעה אני יכול לעשות משהו. שישנה את התמונה של כל השנה. ישנן שפות, למשל גרמנית, שבהן השאלה היא משפט חיווי רגיל, אלא שבסופו באה מילת שאלה המשנה

גבוהה יותר, ול'תשובה עילאה' שהיא בשמחה דווקא. אף הכתוב בתהלים: 'וחטאתי נגדי תמיד' (נא, ה), אינו סתירה לביטחון במחילה השלימה של הקב"ה ולשמחה הנובעת מכך, אלא הריהו בבחינת מכשיר להימנע מנפילת הרוח במצבים מסויימים ולבוא אל השמחה.

פרק נא בתהלים, המזמור של התשובה, עוסק בדיוק באותה שאלה, איך חיים של מתח, הנובע מהרגשה של חסרון תמיד, יכולים להשתלב עם דביקות היוצרת הרגשה של סיפוק ושל שלימות. יש בו מצד אחד ההכרזה: "חטאתי נגדי תמיד", "הן בעוון חוללתי ובחטא יחמנני אמי"; ומהצד השני הבקשה: "תשמיעני ששון ושמחה". חציו הוא הכנעה וחציו הוא שמחה, ובאמצע הוא המעבר בין זה לזה. מה שהוסבר בפרק זה הוא שהמעבר הזה אינו סגור, וכשאדם רוצה - הוא ימצא את הדרך פתוחה. מהמרירות שבהרגשת החטא אל השמחה שבדבקות, כמו בכל פעולה של מתיחה והרפייה הבאים זה אחר זה בתוך ענין אחד שלם.

(ביאור תניא, אגרת התשובה י"א)

סיפרו פעם על אדם שבא לפני אחד הצדיקים, מנה בפניו רשימה גדולה

את המשמעות של כל המשפט. אדם לפעמים לא יכול לשנות את מה שהוא עשה במשך כל השנה אבל הוא יכול להחליט לשים אחרי דברים מסויימים שעשה, במקום נקודה - סימן שאלה, ולהיפך. הלכתי ועשיתי, ועכשיו אני מחליט לשים אחרי כל זה סימן שאלה. יתכן שנתתי כל מיני המחאות לכל מיני דברים, ועכשיו אני מחליט לא לכבד אותן! נשטפתי במהלך של המציאות, וברגע האחרון אני עוד יכול להגיד שאני לא מסכים לכל זה. בערב ר"ה יש התרת נדרים לכל מה שאמרתי ונדרתי, ולכל הדברים שהכנסתי את עצמי לתוכם במשך השנה, כדי לאפשר לי להשתחרר מהם ולהפוך להם עורף ואז אוכל לבוא לראש השנה עם משהו.

(התוועדות ח"י אלול תש"נ)

איך יכול אדם לחיות עם שתי תנועות הנפש יחד, של 'תשובה תתאה' ו'תשובה עילאה'; של ההכנעה והמרירות עם השמחה בעבודת ה'? בעצם, אין מגיעה שתהייה שתיהן בלב האדם גם יחד. שכן כאשר האדם מאמין בבטחון מלא שה' סולח מיד כשהוא מבקש סליחה, ממילא אין ההכרה בחטא מביאה לעצבות וכדוך, אלא היא מנוף המשמש לעלייה לתשובה בדרגה

בפנים". הפנייה הזו אל הקב"ה שונה מהפנייה אל בשר ודם. לאדם יש פנים בצד אחד, וגם לי יש פנים בצד אחד - ולכן כשאני פונה פנים בפנים אני צריך לעשות תנועה. כאשר אני פונה אל הקב"ה - הוא נמצא בכל מקום, בכל פינה שאני לכאורה עומד, אני עומד עם הפנים אליו. ואף על פי כן, אני יכול לעמוד קרוב ולהיות רחוק מכל רחוק, משום שאין לי כל עניין ואינטרס בתוך הקשר הזה.

(ביאור לקוטי תורה, ד"ה "אני לדודי")

דרכה של התשובה מתוארת בביטוי פיוטי בשיר השירים: "הביאני המלך חדריו". ההולך בדרך התשובה הוא כמי שמהלך בארמונו של המלך, והוא עובר מחדר לחדר, מאולם לאולם, ומחפש אחריו. לפעמים הוא מקבל מענה לחיפושיו, והוא יודע אז שהוא בארמונו של המלך; אלא שאף בארמונו של המלך יש אולמות רבים לאין-קץ שבהם שורה הקדושה, ואילו את המלך, הקב"ה בעצמו, ממשיכים לחפש. בידו של האדם רק קצה החוט האחד, הלוא הוא התשובה, הפנייה אל ה'; בעוד שאת הקצה השני, האין-סוף בעצמו, הוא מחפש חדר לפנים מחדר: בהליכה מתמדת אחרי ה', לקראת ה', יום אחר יום, שנה אחר שנה.

("תשובה", שלושה עשר עלי השושנה)

של חטאים שהוא חטא וביקש תיקון. הצדיק אמר לו: עשה תשובה. אמר לו האיש: רבי, אינני יודע איך לעשות תשובה. אמר לו הצדיק: איך ידעת איך לעשות עבירות? האיש ענה: אני לא ידעתי, אני עשיתי ואחר כך גיליתי שאלה עבירות. אז הצדיק אמר לו: כך צריך לעשות תשובה.

(מתוך "מהי תשובה", שיחה לחודש אלול)

כדי שתהיה פגישה פנים בפנים, אחד הדברים שנדרשים זה הפנים שלי, אני צריך להביא את פנימיות רצוני.

אני יכול להיות קרוב למישהו ולהפנות אליו עורף, זה לא עניין של עמידה פיזית. אני יכול לעמוד לפעמים ליד מישהו, ולעמוד במקרה פנים בפנים, ועדיין זה בדיוק כאילו היינו עומדים אחר באחר. אין לי שום קשר, אין לי שום עניין. אני עומד במקרה בפנים לצד הזה והוא עומד במקרה עם הפנים לצד הזה אבל אין שום קשר ולכן אין בזה שום התקשרות פנימית, זו לא פגישה של פנים בפנים. אף על פי שבאופן מכני אני נמצא פנים בפנים.

תשובה פירושו לשוב, להסתובב. לצאת מהמצב של "הפנו אליי עורף ולא פנים" ולהגיע להיות "פנים

אלול - לחדש את הקשר

שיחה בישיבת תקוע, י"ד אלול תשס"ד

ה'חברא קדישא' מכריזים שכל החטאים שהם צאצאי הנפטר לא ילכו איתו, ואחד ממנהגי ירושלים הוא שהילדים לא הולכים אחרי המיטה. הטעם לכך, הוא שיש אמנם צאצאים טובים והגונים אבל יש גם צאצאים רעים, יש את העבירות והחטאים של האדם ולא רוצים שאלה יצטרפו.

לפעמים אני אומר: 'טוב, אני מנתק ממני את העבירה הזו, אני לא רוצה אותה יותר ולעולם לא אשוב להכעיסך', לפעמים אני גם מתכוון לזה ברצינות... ובכל זאת, הרבה פעמים העבירה באה שוב ושוב אפילו אל המקומות שבהם אמרתי: 'לעולם לא'. במובן הזה, חלק מהתשובה היא לערוך מלחמה גדולה עם העבירות ולהצליח באמת לנתק את הקשרים שאני מקיים איתן.

מעבר למלחמה בעבירות יש עניין נוסף ופנימי יותר. הנביא אומר "אם תשוב ישראל... אלי תשוב" (ירמיהו ד,א). תשובה במובנה היסודי, איננה לשבת ולחשוב על העבירות שלי ועל החטאים שלי -אלא לשוב אל ה'; וזה לא תמיד דבר פשוט.

בחודש אלול עושים תשובה. מקובל להגיד שבחודש אלול אפילו הדגים במים רועדים. לא בדקתי לגבי הדגים אבל נדמה שלצער הלב בימינו בני האדם שעל היבשה, ואפילו אלו שבבית המדרש, לא רועדים...

התשובה על החטאים יכולה להיות קשה אבל היא בבסיסה דבר פשוט. בעיקרו של דבר יש שני מינים של חטאים: יש חטאים עם התקשרות נפשית, ויש חטאים מזדמנים שמתרחשים כמעט בטעות. על העבירות המזדמנות קל יחסית לעשות תשובה, אבל על החטאים שקשורים אלי באופן עמוק יותר - הרבה יותר קשה לעשות תשובה. על החטאים האלה הקב"ה אומר לקין: "לפתח חטאת רובץ" (בראשית ד,ז) - החטא לא רובץ רק כמו חיית טרף, הוא רובץ כמו כלב, הוא משוגע עלי. "ואליך תשוקתו" - החטא לא רוצה לעזוב אותי, הוא משתוקק אלי... כתוב בגמרא שהעבירה מלפפת את האדם, ואם הוא לא נזהר - היא תלך איתו גם לגן עדן. אחד המנהגים בהלוויות הוא לעשות הקפות שבהן

באופן פרדוקסלי, האדם שהיה כל ימיו מנותק מהקב"ה יכול יחסית בקלות לשוב אל ה'. דווקא מי שכל ימיו ישב בתחומי הקדושה נמצא במצב יותר מסובך. דווקא מי שכל ימיו שם ה' שגור בפיו, לפעמים כבר לא יודע מה הוא אומר ומול מי הוא עומד, אדם כזה צריך להתחיל מחדש. אנחנו אומרים שהעולם נברא בימים האחרונים של חודש אלול, וכשמגיע ראש השנה צריך להתחיל עולם חדש, מציאות חדשה. המציאות הישנה כוללת את כל מה שעשיתי, אבל היא עומדת בתמצית על השאלה: 'איפה אני נמצא ואיפה הקב"ה נמצא?'.

בחודש אלול אני מתכוון לעולם החדש ולמציאות החדשה ולכן אני צריך לחדש את היחס אל הקב"ה. החידוש של הקשר לא עומד על כך שאתנועע בתפילה מהר יותר או שאצווה בקול גדול יותר. יכול להיות שאני מאריך בתפילה, מתנועע וצועק - ועדיין אני צריך לחדש את הקשר. הבעיה היא לפעמים שפשוט שכחתי... זה יכול לקרות למרות שאני מדבר על הקב"ה כל הזמן ולפעמים בדיוק בגלל זה - פשוט שכחתי. העניין של התשובה הוא שמישהו אומר לקב"ה: 'אתה יודע מה, אני רוצה ללכת איתך, לא חשוב מה עשיתי, אני רוצה לחדש את הקשר'.

בחודש אלול יש כל מיני מנהגים, תוקעים בשופר, אומרים סליחות, אומרים 'לדוד ה', ואחרי כל זה התשובה היא דבר ערטילאי ולא מוגדר, שעומדת על דבר שלא קשור למעשה מסוים. כשהייתי יותר צעיר, דרשתי באיזה מקום גדול בירושלים על השאלה האם יש מצוות תשובה. יש מצווה להתוודות, אבל האם יש מצווה לעשות תשובה? מצד אחד יש לתשובה אופי ויש הרבה ספרים על שכותבים מה בדיוק עושים ובאיזה סדר. אפשר לעשות תשובה קלה או קשה, בתעניות או לא בתעניות. היו אנשים שהיו שמים על עצמם סרפדים והיו כאלה שהתגלגלו בשלג. אבל כל זה לא שייך לעניין המהותי של התשובה; שהיא, כאמור, עומדת על משהו הרבה פחות מוגדר ומעשי.

בדומה לזה, אפשר לשאול על מושג התפילה. מהי התפילה? לפי הרמב"ם, מהתורה אין לתפילה כמות מחייבת, אין לה סגנון, נוסח או אורך מחייב. משה רבינו התפלל פעם תפילה של חמש מילים: "אל נא רפא נא לה" (במדבר יב, ג), ופעם אחרת התפלל ארבעים יום וארבעים לילה. את כל המעטפת של התפילה קבעו החכמים: הזמנים, הסידור וכל שאר הדברים. בספרי הלכה כתוב שמצוות התפילה חלה גם על הגברים ועל הנשים, ואחד ממפרישי השולחן ערוך

שמישהו יקום לפנות בוקר ויגיד את כל התפילה, ומדאורייתא הוא כלל לא התפלל ולעומת זאת מישהו אחר קם בשנים עשרה, ופתאום עולה בדעתו שהקב"ה קיים, והוא נאנח - וזה הכל, זו תפילה.

באותו האופן, עניינה של התשובה היא לחדש את הקשר. יכול להיות שאני הולך צפונה, ואני הולך כך שנים על גבי שנים, ופתאום עולה בדעתי אולי ללכת דרומה, איך אני מתחיל ללכת דרומה? אני מסתובב... אני צריך רק להסתובב וכבר אני הולך דרומה. ההסתובבות הזו היא עניין כל כך דק וכל כך בלתי מוגדר, ולכן תמיד השאלה היא האם באמת עשיתי את התפנית. בחודש אלול אני אומר לקב"ה: 'ריבונו של עולם, שנה שלמה הסתובבתי, אתה חשבת עלי ואני לא חשבתי עליך, אבל עכשיו אני רוצה לחדש את הקשר'. זה "אם תשוב ישראל - אלי תשוב", אני צריך לחזור שוב ולפנות אליו. אם עשיתי את התפנית הזו, עשיתי דבר גדול, כי ברגע שפניתי - אני כבר לא אותו אדם. כתוב בספרים שבזמן הגלות הקב"ה ואנחנו עומדים בבחינת אחור באחור, הקב"ה אומר לנו 'שובו אלי ואשובה אליכם' - תסתובב אלי ואני אסתובב אליך.

שואל: הרי אנחנו רואים שהנשים שלנו לא מתפללות, והוא עונה שאולי הן יוצאות ידי חובה באמירת 'מודה אני'. כעין זה מספרים על האמא של ה'מגן אברהם' שהייתה אומרת בכל בוקר: 'בוקר טוב לך רבש"ע' (היא אמרה את זה ביידיש בלשון חיבה: 'גוט מארגען גאטניו!...') 'אין לי זמן לדבר אני צריכה ללכת לשוק'. אולי בגלל זה היא זכתה לבן כזה. על כל פנים, רואים שהתפילה בתמציתה עומדת על נקודה מאוד בסיסית.

כתוב ש"אל קין ואל מנחתו לא שעה" (בראשית ד,ה), פירושה של המילה 'שעה' היא 'פנה'. העניין של התפילה מהתורה היא: 'הפנייה'. יכול להיות שבזה שאני אומר 'אוי', או אפילו פחות מזה, אני בונה קשר עם הקב"ה וזו תפילה. היו פעם ישראלים שרצו לחסוך כסף וכשמישהו היה נוסע למקום רחוק ורצה להודיע לבני ביתו שהוא הגיע - הוא היה רק מחייג, בלי שהם יענו, וכך הם היו יודעים שהכל בסדר, זה סוג של קשר שלא זקוק למילים. היה פעם שיר שלעג לדתיים שהתחיל כך: 'הלו בוס, כאן הדוס' והאמת היא שכל התפילה היא בדיוק הנקודה הזו - אני אומר: 'הלו בוס' - וזו תפילה דאורייתא. אני לא צריך להגיד מילים, מספיק לחייג, אני עושה איזה פנייה אל הקב"ה וזה עומק ושורש התפילה. מן הצד הזה, יכול להיות

זה אפילו לא עניין של 'ברוגז' - פשוט שכחנו. אני שואל את עצמי: האם היה לנו קשר פעם, האם זה נגע לי? יש הרבה ילדים שעשו להם בר מצווה ואולי נכנסה אז יראת שמיים בלבבם, אבל האם יש משהו בינו לבין הקב"ה? העניין הזה שאני באמת רוצה להיות עם הקב"ה - אולי זה אף פעם לא חל עלי, אולי מעולם לא באמת התחלתי? יכול להיות שכל מה שעשיתי מעודי ועד היום הזה שייך רק לחשבונות המצוות והעבירות, ומצד החשבונות האלה אני נכון לעשות תשובה ולהתוודות, אבל לא בזה עיקר עניינה של התשובה. בסך הכל הקב"ה שואל: אכפת לך ממני? הולך לו אדם ומתרוצץ, ולכאורה הוא רץ אחרי ה', אבל באמת הוא כבר מזמן שכח אותו. מספרים על אחד הרבנים שקם לילה אחד מהשינה, מזועזע כולו, ואומר לאשתו - חלמתי שכביכול הקב"ה מת. אשתו מנחמת אותו ואומרת לו את מה שכתוב, שאדם חולם בלילה על מה שהוא חושב עליו ביום. ואז הרב אומר לה: "מה זאת אומרת, כבר שלושים שנה לא חשבתי על הקב"ה..."

יתכן שגם אנחנו בגדר של הרב הזה, יתכן שהלכתי בנתיב מסוים, עשיתי מעשים טובים אבל איבדתי קשר ואני ממשיך ללכת בנתיב הזה מפני שבעצם לא אכפת לי. אני הולך אחרי

המצוות שלי באותו אופן שפלוגי הולך אחרי העבירות שלו.

בחודש אלול תוקעים בשופר, אומרים כל מיני אמירות, אבל התמצית היא: שבכל זאת - צריכים לעשות תשובה, להגיע אל העיקר; אל יסוד ושורש העבודה שלא עומד על כמה מצוות עשיתי, כמה התפללתי או כמה למדתי אלא על זה שהקב"ה אומר לי: "שובה אלי" - 'תסתובב! בוא נראה איך אתה נראה'. יש אחד שלא הספיק עדיין להיכנס אל המסלול, ויש את מי שכבר גדול בשנים בחכמה ובמצוות והוא כבר הולך בדרך, ושניהם יחד צריכים לעשות תשובה. ברגע שעושים תשובה, ברגע שהתפנית הזו מתבצעת - נולד עולם שלם של מעשים קונקרטיים, של שינויים ושל דברים שאני צריך לעשות כתוצאה מהתפנית שעשיתי. לפעמים אני נוסע במכונית ופתאום אני מגיע לנקודה שבה אני מגלה שעשיתי טעות בדרך - זו נקודת התשובה. התגלית הזו יכולה להוביל אותי לעשות כל מיני סוגים של דברים אבל עצם התגלית היא התשובה והשאר זה 'אידך פירושא' הוא. אם אני באמת יודע שטעיתי, שאני לא במקום הנכון - אני בעצם עושה תשובה.

יתכן שאני כל הזמן הולך אבל את הסיבה כבר שכחתי. אני עושה

והתשובה היא: "כי אם ליראה את ה' א-להיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבוד את ה' א-להיך בכל לבבך ובכל נפשך". וישנה השאלה של מיכה: "מה ה' דורש ממך" (מיכה ו, ח) והוא נותן תשובה מקוצרת: "כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם א-להיך". הקב"ה מבקש הרבה מאוד אבל לפני הכל הוא מבקש: תסתכל אלי מדי פעם, שנים לא ראיתי אותך, אולי מדי פעם נראה את הפנים שלך... אחרי שאני מסתובב, אם הסתובבתי באמת, יבואו הדברים האחרים.

חודש אלול הוא חודש שלם שבו אפשר לעשות את התפנית הזו, שבו אפשר שהנקודה הזו תיכנס אל תוך האדם ותהפוך אותו לבריה חדשה. השינוי הזה הוא שינוי שלא ניכר מן החוץ אבל בתוכו אדם יודע שעכשיו יש לו קשר לקב"ה. הכרתי אנשים פשוטים שהיו נוהגים לצום מראש חודש אלול עד יום הכיפורים ובוודאי שטוב ויפה להם אבל השאלה העיקרית איננה כמה צמתי, כמה הקאתי וכמה לא ישנתי, אלא האם הגעתי לנקודה שאני אומר בליבי: "אלכה ואשובה אל אישי הראשון" (הושע ב, ט). זה סוג של החלטה שאומרת: בואו נחזיר את המציאות למה שהיתה.

דברים שפעם רציתי לעשות אותם, אבל עכשיו כבר אין כל סיבה. באחת מהתוכחות בתורה יש תיאור עצוב מאוד שנגמר בצורה אופטימית. האדם מקבל עוד ועוד מכות והוא בכל פעם מייחס אותם לכל מיני דברים טפלים ואז מגיע השלב שהאדם מבין, שעם ישראל מבין ואז כתוב: "והתוודו את עוונם, ואת עוון אבותם" (ויקרא כו, מ). אני לא מתוודה רק על החטאים שלי מפני שיכול להיות שלא רק שאני חטאתי, אלא שכבר שלושה ארבעה דורות חייתי בבלוף, ועכשיו אני אומר, אולי כדאי לבנות קשר עם הקב"ה - זו התשובה. בספר התניא (לקוטי אמרים כט), יש עצה נגד טמטום הלב שאדם אומר לעצמו: 'אתה שקץ מתועב' ובהחלט קורה לאדם שיש לו באמת הרגשה של מיאוס ותיעוב והוא אומר: "איפה אני נמצא, מה היה לא בסדר, ברור לי שזו לא הייתה רק טעות של הקילומטר האחרון, הגעתי לתוך איזה חור, ואני מוכרח לחזור אחורה". יכול להיות שאני צריך לחזור אחורה חצי מהדרך ויכול להיות שפחות מזה, אבל הכול עומד על נקודת ההתעוררות. אני מוצא את עצמי הולך בדרכי חיי, בלי שום סיבה, ואז אני מחליט: טוב, צריך להרים טלפון ולחדש את הקשר.

ישנה השאלה של משה רבינו: "מה ה' אלוך שואל מעמך" (דברים י"ב),

יושב לו מישוהו שנולד עם יראת שמים, נולד בבית דתי, קיבל חינוך דתי, שמו עליו טלית קטן כשהיה בן שלוש ומעולם היה לו קשר עם הקב"ה. בחודש אלול אדם כזה יכול לומר: בואו נבנה קשר, לא רק נגיד 'נחנו פשענו ומרינו', אפילו לא נגיד 'שכחנו והשכחנו', אלא פשוט - לא עלה בדעתנו. הקב"ה בוחן כליות ולב, והשאלה תהיה האם כשאמרתי שאני שב אליו, אמרתי את זה באמת? האם את התשובה שלי על השקר, אמרתי באמת.

אנחנו אומרים על הקב"ה ש'הוא ידע יצרנו', אם הקב"ה היה עוסק רק בעניינים של קדושה אז באמת לא הייתה לנו תקומה, אבל הקב"ה לא רק מתעסק עם קדושה, הקב"ה יצר את כל האדם. בספרי חסידות מוסבר על הפסוק "כי א-ל דעות ה'" (שמואל א ב,ג) שיש שתי דעות. יש את הדעה שלנו שאנחנו חשים עצמינו לממשיים וכל מה שנמצא למעלה הוא ערפילי, ויש את הדעה של המלאכים - המלאכים יושבים למעלה ובשבילם הם ממשיים ומה שיותר למעלה הוא יותר ממשי, ומבחינתם אנחנו - ספק אם אנחנו בכלל קיימים, תשעים אחוז מאתנו זה אוויר, ומערבולות חשמליות, שום דבר רציני. ולכן המלאך אומר עלינו: זה רק תעתוע שהאדם מדמה לעצמו

שהוא קיים ושהעולם שלו קיים, והוא כותב ספרים ועושה פוליטיקה והכל אין גמור. השאלה היא איך הקב"ה בוחן את הדברים: אם הוא בוחן את הדברים לפי הראייה שלו - אז מי יעמוד לפניו בדין, בפני האמת. אבל הקב"ה הוא 'א-ל דעות' הוא יכול לראות את העולם גם בדעה שלנו, גם מהזווית שלנו. המלאכים לא מבינים שום דבר, ולכן אנחנו לא מבקשים מהם טובות, ולא מתפללים אליהם - אבל הקב"ה יכול להבין אותנו, ואם יש לאדם רגע אחד של אמת, הוא יכול להבין את זה ולקבל את התשובה הזו באהבה.

באלול אנחנו מנסים להיות בגדר של "אם תשוב ישראל אלי תשוב", אני לא שב אל הרבנים, אני לא שב אל הספרים, אני לא שב אל הצדיקים מלפני מאה שנה או מאתיים שנה, לא בפניהם אני צריך לתת דין וחשבון, אלא לפני מי אני עומד? לפני הקב"ה. שהוא, כמו שכתוב בשיר הייחוד - 'רחוק מכל רחוק וקרוב מכל קרוב', אליו אני חוזר. אני שב אל ה' ברצינות שלי, במה שאני יכול להיות רציני, במציאות שלי, באמת שלי, במה שאני, לומר באמת יום אחד - 'אני רוצה'.

חודש אלול - לחזור בתשובה

שיחה בישיבת תקוע, י' אלול תשס"ד

מתוך ספר של הרב שעתיד לראות אור על חגי תשרי

ל'סטייפלר', הרב קנייבסקי הזקן, בעל תשובה שהיה גנב במשך הרבה שנים וחזר בתשובה, וכשהוא הגיע לסטייפלר כבר היה לו זקן. הסטייפלר, שהיה איש רך לב באמת, הסתכל בו ושאל אותו: החזרת את הכסף? והסתבר שכלל לא עלה בדעתו להחזיר את הכסף; הוא חשב שהוא ילך לבית כנסת להתפלל ובזה הוא יסגור את החשבון. לפי ההלכה כשבן אדם גנב הוא צריך להחזיר את הגניבה, וכשאדם רק מספר כמה הוא מצטער ומתחרט ועושה פרצופים של יראת שמים - זה לא רציני.

תשובה ותיקונים

היו מקומות שהיו נוהגים לצום בכל חודש אלול. בראש השנה לא ברור אם מותר בכלל לצום, וביום הכיפורים הצום הוא לא אותו סוג של צום, אז חודש אלול הוא באמת זמן מתאים לצום בו לשם כפרה. יש גם אנשים שמנסים לעשות כל מיני 'תיקונים', ובאמת בכל מיני ספרים יש רשימות

חודש אלול הוא חודש של תשובה. אמנם, גם עשרת ימי תשובה הם לכאורה זמן לעשות תשובה, אלא שעשרת ימי תשובה, נטו, הם שבעה ימים לכל היותר, משום שראש השנה הוא חג ולכן לא אומרים בו וידוי ולא מזכירים בו חטאים, וגם יום הכיפורים, שמזכירים בו חטאים ואומרים בו וידוי, הוא למעשה יום של כפרה ולא של תשובה. יתר על כן, כפי שכתוב בגמרא, עשרת ימי תשובה הם בעצם מועד ב': אם מישהו לא הצליח לסיים את החשבונות בראש השנה אז נותנים לו עוד כמה ימים. אם כן, הזמן לעשות תשובה הוא בחודש אלול. בכל הספרים הקדושים כתוב שחודש אלול הוא בבחינה של 'המלך בשדה', ויש על כך כל מיני פירושים על דרך הסוד בעניין התגלות י"ג מידות הרחמים, אבל המשמעות הכי פשוטה לכך היא שחודש אלול הוא הזמן לתשובה.

אינני רוצה לדבר על תשובה באופן תיאורטי ומרומם אלא דווקא באופן מעשי. סיפרו לי שפעם הגיע

של תיקונים שאנשים היו נוהגים בהם: לצום, להתגלגל בשלג, לא לאכול בשר ולא לשתות יין במשך זמן, לא לשכב על מיטה במשך זמן, וגם עינויים יותר חמורים. בעניין זה אני רוצה להסביר שכפי שכתוב בכמה ספרים, התיקונים הללו לא קשורים לתשובה אלא למירוק של חטאים. הצורך במירוק הוא משום שגם לאחר שאדם עשה תשובה על עבירות, עדיין נשאר כתם. אמנם הפסוק מתאר תשובה שלימה על ידי הדימוי "מחיתי כעב פשעך וכענן חטאתיך" - החטאים נמחקים כמו ענן שהרוח מזיזה אותו והוא לא משאיר אף כתם. אלא שאנחנו לא עשויים מענגים, ולכן באופן טבעי נשארים עלינו כתמים. כשאדם רוצה לנקות את הכתמים הללו - הוא זקוק לתיקונים. לגבי התיקונים הללו צריך לדעת כמה דברים.

קודם כל, לא בכל זמן אפשר לעשות תיקונים. לפעמים אנשים מנסים לעשות תיקונים לעניין שבעצם עדיין קיים במציאות העכשווית. את התשובה עצמה - להפסיק לעשות את העבירה - אפשר וצריך לעשות מיד. אבל לגבי התיקונים, אם אדם מנסה לעשות תיקון כשהוא עדיין שקוע בתוך אותו עבירה ואותו עניין - זה לא מועיל.

כשמכנסים מתלככות בבואם ומנסים לנקות אותם כשהבוא עדיין טרי, בדרך כלל הבוא, שהיה קודם כתם אחד, נמרח ומלכלך את כל המכנסים. הדרך הכי טובה להוריד את הבוא היא להניח לו להתייבש, ואז אפשר לשפשף אותו ולהוריד אותו בקלות. באותו אופן, כשעבירה עדיין טרייה וחיה, ומנסים לתקן אותה, אז היא רק נמרחת. לא פעם כשאדם מתחיל לחשוב על העבירה שהוא עבר, הוא מתחיל לשחזר את העבירה פעם ועוד פעם, ובסוף זה רק מגרה אותו מחדש. את התיקון לעבירה אדם יכול לעשות רק כאשר עבירות מאותו סוג כבר לא רלוונטיות בשבילו. אדם שנכנס לבוא מכל סוג שהוא - במצוות עשה ובמצוות לא תעשה, בדברים קלים ובדברים חמורים - צריך, במקום למרוח את הבוא, פשוט להמתין עד שהבוא יתייבש.

כשאדם נפצע ואחר כך מתרפא, נדיר מאוד שהפצע נעלם לחלוטין, תמיד נשאר סימן מסוים שדורש שיקום. אבל אי אפשר לעשות שיקום כשהפצע עדיין שותת דם. זה לא הזמן המתאים לכך. אדם ששבר רגל והתרפא לא הולך בדיוק כמו לפני כן, נשארת איזושהי צליעה, ואם הוא רוצה שהתוצאות לא יישארו הוא צריך לעשות תיקונים שדורשים מאמץ מיוחד. אבל את

ההסבר לתופעה הזו הוא שכאשר אדם עולה דרגה, הוא נעשה רגיש יותר לפגמים. אפשר להבין זאת על ידי משל: מה נקרא דבר "נקי"? מתברר שההגדרה הזו תלויה בדבר שאליו מתייחסים: רצפה נקיה וצלחת נקיה אינן נקיות באותו אופן, ולכן אפשר לאכול מהצלחת אבל לא מהרצפה; גם נקיות של צלחת ונקיות של תחבושת סטרילית אינן זהות; גם חדר ניתוח צריך להיות נקי, אבל הנקיות של תחבושת או אפילו של חדר רגיל לא מספיקה; במקום שבו עושים השתלת מוח עצם, הסטריליות של חדר ניתוח רגיל איננה מספיקה, הוא צריך להיות יותר נקי; ואפילו הנקיות הזו לא מספיקה בשביל מקום שבו עושים שבבים של מחשבים, משום שהרגישות שלהם הרבה יותר גבוהה מהרגישות של הרקמות האנושיות. כך שהשאלה מה זה "נקי", תלויה במטרת הנקיות. כך גם בעניין התיקונים: כשאדם רוצה לעשות דברים מסויימים, הוא יכול להסתפק בתיקונים מסויימים, אבל כשהוא רוצה להגיע למעלה יותר גבוהה, הוא עשוי לגלות שבשביל המעלה הזו התיקונים שנעשו לא מספיקים, ומה שנשאר אחריהם עדיין פגום, והוא צריך לעבור סדרה חדשה של תיקונים. ככל שאדם עולה יותר הרגישות נעשית יותר גבוהה.

התיקונים הללו הוא יכול לעשות רק אחרי שהשבר התאחה. לא עושים פיזיותרפיה לאדם שהיד שלו עדיין שבורה. לפציעה או לכאב אפשר לעשות תיקון רק כאשר אדם יוצא מהמועקה הפעילה. יש טיפולים שמתאימים לאנשים חולים או פצועים ויש טיפולים שמתאימים רק לאנשים בריאים שצריכים שיפוצים. גם כשיש חור בתקרה, אי אפשר גם לסתום את החור וגם לשפץ אותו ולחדש אותו בבת אחת. קודם צריך לסתום את החור, ואחרי שהסתימה מתייבשת אפשר לצבוע את התקרה ולהחזיר אותה למצב אופטימלי. כך קורה גם בנפש: כשאדם רוצה לעשות לו תיקון למצב מסוים, הוא צריך לחכות ולעשות את התיקון רק כאשר הוא כבר במצב טוב.

דבר נוסף לגבי תיקונים הוא שלפעמים אדם מתקן פגם מסוים, ולאחר מכן הוא מגלה שהוא צריך לעשות עוד תיקונים. הוא עשה תיקון לפי המדרגה שבה הוא היה, אבל כשהוא מנסה לעלות לאחר מכן למדרגה אחרת, מתברר שבכל זאת נשאר איזה פגם, והוא צריך לעשות תיקון נוסף. לאחר התיקון הזה, כשהוא מנסה לעלות עוד מדרגה שוב מתברר שיש עוד מה לתקן, וכך הלאה. כך אדם עשוי להיות כל ימיו בתשובה, בבחינת "חטאתי נגדי תמיד".

מהם העברות שלי

חודש אלול הוא חודש של ימי חול, אין בו שום חג, ולכן זהו זמן מתאים לתשובה, משום שבזמן כזה אדם יכול לשבת ולבחון מה הן הבעיות האמיתיות שלו. ראש השנה ויום הכיפורים הם ימים שאינם מתאימים לעבודה כזו. דווקא בחודש אלול, כשיש זמן, ואדם לא צריך למנות את כל 44 העבירות שכתובות בעל חטא, הוא יכול לבדוק את שתי העבירות או שלוש העבירות שלו, ולנסות לראות מה הוא יכול לעשות, באופן פרקטי, כדי לתקן אותם.

קורה שאדם נכשל ועובר עבירה שהיא בעצם לא ממש קשורה אליו, היא רק הזדמנה לו. לעומת זאת, לכל אדם יש עבירות שנעשות אצלו עניין קבוע, עבירות ש'שייכות' אליו. כל אדם יכול להתבונן בעצמו ולמצוא עבירות שהוא עבר לא פעם אחת אלא פעם אחר פעם. יש עבירות שמזדמנות לאדם מפעם לפעם, יש עבירות ש'נעשו' לו כהיתר, ויש עבירות שאפילו לא נעשו לו כהיתר, משום שהוא מעולם לא הרגיש שאלה עבירות, אפילו בפעם הראשונה שהוא עבר אותן.

אינני מדבר על כל מיני דקויות; על כך שאדם לא נטל ידיו בשחרית מיד כשהוא קם, שהוא הקפיד ליטול את

הרבי ר' אלימלך מליז'נסק, שהיה רבם של החסידים בכל גליציה ופולניה, היה, כמו החסידים בכלל, נגד תעניות; לכולם, חוץ מאשר לעצמו. הוא היה עושה לעצמו כל מיני סיגופים: מספרים, למשל, שהוא היה נכנס בלי בגדים לתוך קן של נמלים עוקצות כדי שיעקצו אותו. לאחר זמן הנמלים, כנראה, התרגלו אליו והפסיקו לעקוץ אותו. אז הוא אמר לעצמו: מלך מלך, כמה אתה רע, אפילו הנמלים כבר לא רוצות לנשוך אותך! ועוד סיפרו עליו, שהוא עשה תשובה על כך שכאשר היה תינוק ואימו החזיקה אותו על הידיים הוא מן הסתם שרט אותה קצת בידיים שלו, ובכך הוא עבר על כיבוד אב ואם. הצורך לתקן אפילו דברים כל כך דקים נובע מאותו רעיון: כשאדם רוצה להיות יהודי כשר, אז נקיון ברמה מסוימת מספיק בשבילו. אולם אדם שרוח הקודש מפעמת בו, צריך לעשות עוד ועוד ניקיונות וגם לאחריהם הוא עדיין לא מגיע לנקיות מספיקה לפי מדרגתו.

העניינים הללו שייכים לתיקונים, שאותם, כאמור, עושים כאשר אדם כבר עומד על רגליו, ולא מיד לאחר שהוא נפל. חודש אלול הוא זמן לעשות את התשובה עצמה, שהיא עניין אחר.

טבילה במקוה או אפילו לימוד תורה. אין צורך לדון בשאלה אם זה נחשב ביטול תורה או לא; מדובר פשוט על ביטול חיים. כשאדם הורג זמן זהו ענף של האיסור 'לא תרצח'.

האמת היא שלאדם שחי בסביבה של שמירת מצוות אין כל כך הרבה עבירות כאלה. כשאדם חי בעולם שהוא פחות או יותר עולם דתי, יש הרבה מאד עבירות שפשוט לא שייכות, מפני שהן כלל לא נכנסות בתוך העולם הזה. דברים מסוימים בחייו של אדם כזה נעשים כמעט באופן אוטומטי ובלי שהוא מרגיש, משום שהם חלק מהמבנה של העולם שלו. יש מרחב מסוים של עבירות שאדם עשוי לעבור עליהם בתוך העולם שבו הוא חי, ואצל אדם שחי בעולם דתי המרחב הזה מצומצם יותר מאשר אצל אדם שחי בעולם חילוני. למשל, אדם שחי בסביבה חילונית, במקום שבו שבת למעשה לא קיימת, זהו יום רגיל וכל העולם מסביב נהוג כמו ביום חול, יכול להיתקל הרבה פעמים בחילול שבת, אפילו בלי שהוא שם לב. לעומת זאת, בסביבה דתית חילול שבת של ממש לא כל כך קיים. זה לא שזה לא יכול לקרות, אבל המסגרת לא בנויה לזה.

לפעמים, במקום לחשוב עוד ועוד על עבירות ולהיכנס למין מערבולת או

ידיו שש פעמים או שהוא נטל אותן שלא בסירוגין. ישנם "מומחי עבירות" שכאלה, שיושבים ומחטטים בחטאים כדי למצוא כל מיני עניינים קטנים, כשם שיש מומחים לפלות כינים, לצוד זבובים או למצוא פשפשים. יש גם כל מיני רשימות של עונות שרמוזים, כביכול, בכל מילה ומילה בוידי - ב'אשמנו' וב'על חטא'. הרשימות הללו עוזרות לאנשים שמחפשים לעצמם עוד ועוד עבירות. כל אלה הם דברים לא רציניים. גם אם אלה דברים שצריך לתקן אותם, יש דברים יותר חשובים שעומדים לפניכם בתור. הדברים הרציניים הם מצוות עשה ומצוות לא תעשה. דברים שאדם לא צריך לחפש הרבה כדי למצוא אותם, משום שכל אדם יודע מה הן העבירות שבאמת שייכות אליו, כל אחד לפי עניינו.

אחת העבירות המצויות, למשל, היא מה שנזכר ב'על חטא' - "על חטא שחטאנו לפניך בוידי פה". לפעמים אדם צריך לעשות תשובה על העבירה הזו באותו רגע בעצמו שבה הוא אומר אותה; 'וידי פה' הוא כשאדם אומר את כל ה'על חטא' ואת כל ה'אשמנו' מהתחלה עד הסוף, וזה כלל לא נוגע לו. דוגמא אחרת לעבירה כזו היא דברים בטלים: אנשים שיושבים והורגים זמן - במזיד גמור או בשגגה, תוך כדי אכילה או

מעגל סגור, אדם פשוט צריך לעשות רשימה, כמו תלמיד בבית ספר יסודי, ולבדוק בצורה שהיא לא מכנית אבל היא מסודרת - מה הן הבעיות האמיתיות שלו.

תוכנית עבודה

לאחר שאדם מצא את העבירות שהן העבירות שלו, הוא צריך לנסות לחשוב - לא בתיאוריה אלא למעשה - מה הוא עושה ביחס לכל אחת מהן.

לפעמים אפשר ממש לשנות דברים מסוימים, ולפעמים אי אפשר לעשות שינוי של ממש אבל אפשר לפחות למזער נזקים. לפעמים אדם יכול לפחות להגיע למצב שבו בעיה מסוימת תפסיק להיות חלק משגרת היום שלו. לעיתים אדם צריך לבחון מהן הזמנים שבהם הוא עלול ליפול ולעבור על עבירות מסוימות. יש עבירות שאדם עשוי ליפול בהן בכל עת ובכל שעה, יש עבירות שמגיעות בשעה שאינה לא יום ולא לילה או דווקא בשעה של לילה, ויש עבירות שמופיעות ברגעים של בדידות. על פי הניסיון, הזמן הכי מסוגל לחטאים הוא כשאדם מדוכדך. אומרים שכאשר השטן מכשיל אדם בעבירה זוהי רק השקעה יסודית; הרווחים הגדולים שלו מגיעים מכך שהוא מכניס אותו

לאחר מכן למרה שחורה, ואז הוא מתחיל להרוויח ולעשות את הסחורה הגדולה. לאחר שאדם נכשל והוא נמצא במצב רוח לא טוב אז כל חומות ההגנה נופלות. ייתכן שבעצם לא כל כך מתחשק לו לעבור עבירה, אלא שהוא נמצא במצב רוח כל כך ירוד כך שכמעט כל דבר שמזדמן לו הוא נופל בו. אם אדם אכן מגיע למסקנה שזמנים של דכדוך הם הזמנים שבהם הוא עלול ליפול, אז גם אם הוא לא יכול להחליט שמהיום והלאה לא יהיה לו מצב רוח רע, בכל זאת יש דברים שהוא יכול לעשות כדי לא להגיע למצב כזה. לפעמים אדם נופל בעבירות מתוך כך שהוא נכנס למין סחרור, ואז הפתרון שלו הוא למצוא איזשהוא דבר אחר שהוא יכול לעשות, גם אם זה לא דבר כל כך משובח, וכך לעצור את הסחרור ולצאת מהתחום שבו הוא עלול ליפול.

אם כל בני האדם היו עשויים באותו אופן, אפשר היה לתת להם את אותן עצות והן היו עובדות אצל כולם. כיוון שאנשים כל כך שונים אחד מהשני, ייתכן שמה שנכון לגבי אדם אחד כלל לא שייך לגבי אדם אחר. עצה עשויה להיות מצויינת בשביל אדם אחד, ולא לעבוד כלל אצל אדם אחר שהמבנה הנפשי שלו הוא אחר. יתר על כן, ייתכן שאדם ייקח עצה מאדם אחר והיא ממש תזיק לו, כמו אדם שלוקח

פגמים שבין אדם לחבירו

ב'על חטא' שאומרים ביום הכיפורים יש דבר אחד מוזר: חלק גדול מהעבירות שמנויות בו אינן עבירות שבין אדם למקום אלא עבירות שבין אדם לחברו. מדוע אנחנו מתוודים על כל העבירות הללו לפני הקדוש ברוך הוא? הרי אלה הם בעיות שבין אדם לאנשים אחרים ולא בינו ובין הקדוש ברוך הוא!

לכאורה, כשבוחנים חלק מהעבירות שנקראות 'עבירות שבין אדם לחברו' באופן משפטי, נראה שהן עבירות אזרחיות ולא פליליות. למשל, על פי דין תורה, גנב צריך להחזיר את הכסף ובנוסף הוא משלם כפל, אבל גזלן, מי שחוטף חפץ מחבר שלו, לא משלם כפל. אדם שלוקח ממישהו אחר את הארנק בכוח, הוא לא גנב אלא גזלן - זוהי לכאורה עליה בדרגה, ובכל זאת הוא מחזיר את הארנק וזהו. על פי דיני מדינת ישראל גזלן יושב בבית סוהר. לעומת זאת, על פי דיני התורה הוא יחזיר את הגזילה, לפעמים הוא יביא גם איל לאשם מה שעשוי להיות דבר זול יחסית, ובזה יסתיים העניין. דוגמא אחרת היא הדין של אונס בתורה. העונש של אונס הוא שהוא לוקח את הנאנסת לאישה ו"לא יוכל לשלחה כל ימיו". (הוא אמנם גם משלם לאביה חמישים כסף,

תרופות של אדם אחר. לפעמים אין לאדם עצה אבל הוא יכול לבקש עצה מאנשים אחרים, ולפעמים הוא לא צריך עצות מבחוץ, משום שהוא יכול לשבת ולחשוב על כך בעצמו.

בחודש אלול אדם יכול וצריך לשבת, לתכנן ולבנות תכניות עבודה. להתבונן בעצמו ולהגיע לרשימה של 3, 4 או 5 בעיות שהן הבעיות שלו, ולחשוב, באופן מאוד פרקטי, מה הוא יכול לעשות איתן, ואיך הוא יכול להימנע מהן. לשם כך אדם זקוק למרחב של זמן שבו הוא יכול לבנות תכניות, ולכן ימים של חג אינם מתאים לעבודה כזו, משום שיש יותר מדי תפילות, וגם אופיו של הזמן לא מתאים לכך. חודש אלול הוא הזמן לעשות תשובה לא מפני שאחד עשר החודשים האחרים הם זמן לעבירות, אלא משום שזהו מרחב של זמן שבו אפשר לבנות תכניות.

התשובה של חודש אלול איננה תשובה של הכאה על הלב או של בכייה, אלא תשובה של מחשבה ותכנון. בחודש הזה אדם יכול לחשוב מה הן הבעיות שמהן הוא רוצה להיפטר ומה הוא יכול לעשות לשם כך. יש תשובה של שבת ויש גם תשובה של בכיה; בחודש אלול התשובה היא עבודה של יום חול.

אבל הסכום הזה הוא הרי "מוהר הבתולות", והוא היה צריך לשלם אותו בין כה וכה כחלק מהכתובה, כמו כל אדם שנושא אישה). עונש של ממש הוא לא מקבל. בדיני מדינת ישראל, אדם שאונס יושב בבית הסוהר כמה שנים, בדיני התורה הוא לא נכנס לבית הסוהר. לכאורה, יוצא שעל פי דין תורה העבירות הללו אינן עבירות פליליות אלא עבירות אזרחיות. (ואפילו מי שפוצע את חבירו וצריך לשלם נזק, צער, ריפוי, שבת ובושט - זו אמנם לא עבירה אזרחית אבל זו לכאורה גם לא עבירה פלילית). אלא שלאמיתו של דבר זה לא נכון, משום שהתשלום שאדם משלם והעונש שהוא מקבל על העבירות הללו בדיני אדם הם רק חלק אחד; על כך שאדם חטא בעבירות הללו גם כלפי הקדוש ברוך הוא - על זה התשלום והעונש לא מועילים. לאמיתו של דבר, גנב היה צריך לקבל מלקות כמו כל אדם שעובר עבירה כלפי הקדוש ברוך הוא, ורק מפני שגניבה היא לאו שניתק לעשה הוא לא מקבל מלקות, זהו עניין טכני לחלוטין. מבחינה עקרונית זוהי עבירה וגם אחרי שהגנב מחזיר את הגניבה הוא צריך לעשות עליה תשובה לפני הקדוש ברוך הוא. לכן עושים את הוידוי דווקא על העבירות הללו: כדי להסביר ולהזכיר שאלה עבירות פליליות, שכל העבירות שכן אדם לחבירו הן עבירות של ממש.

יש צורך להזכיר לאדם עבירות מסוימות שהן עבירות שבין אדם לחברו, משום שבדרך כלל אדם חושב עליהן רק בהקשר חברתי ולא בהקשר של תשובה, ולכן הוא לא מתקן אותם. למשל, אחד החטאים שמופיעים ב'על חטא' הוא 'זלזול הורים ומורים'. זה קורה לאנשים די הרבה: אדם לא תמיד מסתדר עם ההורים שלו, וגם אם הוא לא מתייחס אליהם בזלזול של ממש, הוא עדיין עשוי לחטוא בזה. בעולם שלנו, שהוא עולם בלי יראה, ההורים מוכנים לקבל כל מיני התנהגויות וכל מיני ייסורים מצד הילדים; ואף על פי כן יש בהתנהגויות הללו בעיה אמיתית. דוגמא אחרת היא "כפת שוחד". כפת שוחד שייכת לא רק אצל שופט בבית המשפט; גם אנשים שאינם שופטים עוברים על כפת שוחד בהמון דרכים. למשל, לפעמים אדם ניצב בין שני אנשים שמסתכסכים ואחד מהם עושה לו טובה אחת או שתיים, ואז למרות שאותו אדם היה צריך להגיד לו: אתה לא מתנהג נכון, בקש סליחה - הוא לא אומר לו את זה. זהו שוחד של ממש. כשאדם חוטא בזלזול הורים ומורים, בכפת שוחד או בכל עבירה אחרת שבינו ובין חבריו הוא צריך לדעת ולזכור שהוא עומד בעניין הזה מול הקדוש ברוך הוא.

אנשים פוגעים אחד בשני, לפעמים

החברים או עם המשפחה שלי, מפני שהוא עומד מול הקדוש ברוך הוא. יש דין וחשבון שאדם נותן לפני הקדוש ברוך הוא, והוא כולל גם את כל הדברים שהוא עושה כלפי הוריו ומוריו, משפחתו וחבריו. זה דבר שחשוב לזכור.

לראות בטוב ה'

אסיים באחת הדרשות על 'אלול' שקושרות אותו לפסוק "לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים": האותיות של 'לולא' הן אותן האותיות של 'אלול'. את הפסוק הזה אומרים בכל יום בחודש אלול, ובמידה מסוימת כל העניין של אלול מתבטא בפסוק 'לולא האמנתי לראות בטוב ה'.

הקדוש ברוך הוא אומר לאדם: אתה יושב בתוך הבוץ, בין אם זה שלולית קטנה או ביצה גדולה, אבל אתה לא מוכרח להישאר ככה תמיד, יש לך תיקון, וזה מה שחשוב. אדם צריך להאמין שהדברים האלה אכן ניתנים לתיקון, וכשהוא מאמין בכך זה נותן לו את הכוח ואת האפשרות לעשות תשובה. כל היכולת לעשות תשובה באה באמת מכוח האמונה שאפשר לצאת.

יש עבירות של מה בכך, יש עבירות

בזדון, לפעמים בשגגה ולפעמים סתם ככה. לפעמים אלה דברים קטנים, ויכול להיות שהנפגע אפילו לא מרגיש את עצמו פגוע, והוא לא שומר טינה, משום שזהו מנהג הבריות - ובכל זאת זוהי בעיה. ייתכן שבתוך המבנה הרגיל של החיים אדם יכול להתייחס לכך בביטול, הבעיה היא שאלה הם דברים שצריך לתקן. הרמב"ם בהלכות תשובה מונה רשימה של 24 עבירות שבדרך כלל לא עושים עליהן תשובה, מפני שהם עבירות קטנות מדי וחברתיות מדי. לכאורה אלה דברים של מה בכך, ודווקא משום כך אלה פגמים שגם ביום הכיפורים אדם לא שם לב אליהם וממילא הם נשארים. כל הפגמים הללו יוצרים כתם, כשם שברקמה חיה נוצרת לפעמים שכבה אטומה. לאנשים שמעשנים נדבקות בריאות עם הזמן עוד ועוד חתיכות של פיה, עד שבסוף הם עשויים להיחנק, גם אם זה לא קורה בבת אחת, וגם אם הם לא נחנקים, הם מתפקדים בחצי או בשליש מהכושר שלהם, מפני שלאט לאט הריאות שלהם נאטמות. כך גם כל העניינים החברתיים, שהם לכאורה עניינים קטנים, הם בעצם דברים רציניים, וההצטברות שלהם עשויה להיות משמעותית. מצד אחד יום הכיפורים לא מכפר עליהם 'עד שירצה את חברו', ומצד שני אדם לא יכול לומר 'אני כבר אסתדר עם

יותר רציניות, ויש גם עבירות שאדם אומר לעצמו: איפה יש לי תקנה, איפה יש לי תשובה, איפה יש לי כפרה. כשאדם מאמין בטוב ה', הוא יודע שיש לו פתח, שלכל העבירות הללו יש תיקון, שלא משנה איפה הוא נמצא - הוא יכול לצאת משם. העניין הזה יכול לפתוח פתח לחטאים קטנים ולחטאים גדולים. לולא ה'לולא' הזה, אדם עשוי להמשיך לשבת ולהרגיש שהוא לא מסוגל, שהוא לא במצב המתאים ושהוא לא בעולם המתאים. חשוב לזכור שיש פתח.

באחד מסיפורי מינכהאוזן מסופר על אדם ששקע בבוץ ועמד לטבוע, ואז הוא תפס בציציות ראשו ומשך את עצמו החוצה. לפעמים אדם שרוצה לעשות תשובה מרגיש בערך באותו מצב: הוא צריך לקחת את עצמו בציציות ראשו ולמשוך את עצמו החוצה מן הבוץ, וזה נראה בלתי אפשרי. רוב האנשים לא הולכים לבוץ מפני שהם רוצים להתלכלך; הם נופלים בו ושוקעים, ולפעמים כשאדם מנסה לצאת הוא נתקע עוד יותר עמוק, אבל אדם לא יכול למשוך את עצמו בשערות. עצם היכולת של אדם לחשוב לעשות תשובה, קשורה לכך שהוא מאמין שהקדוש ברוך הוא מושיט לו יד ושהוא גם מוכן להחזיק ביד הזאת. כך אומרים בפשטות בתפילת נעילה של יום הכיפורים

- וזה נכון גם בראש חודש אלול: "אתה נותן יד לפושעים". הקדוש ברוך הוא נותן לאדם יד, לאדם יש במה להחזיק, הוא לא צריך להוציא את עצמו בכוחות עצמו בלבד. 'אתה נותן יד לפושעים' - הרי פשע הוא הכי חמור: חטא הוא עבירה שאדם עובר בשגגה, עוון הוא עבירה שאדם עובר בזדון, ופשע הוא עבירה שאדם עובר מתוך מרד בקדוש ברוך הוא; והקדוש אדם צריך לחשוב על כך שמישהו מושיט לו יד, וכשמישהו עומד ומושיט לו יד, זהו עלבון לא לתת לו יד בחזרה. הרי גם לגבי סתם אדם שמושיט לו יד לשלום והוא מסתובב והולך לו - זהו עלבון. אז כשהקדוש ברוך הוא נותן לאדם יד, והוא מסתובב ומפנה את הגב ליד המושטת ואומר: אתה יודע מה, אולי פעם יתחשק לי לתת לך יד - זהו עלבון אמיתי כלפי הקדוש ברוך הוא.

'האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים' - יש ארץ חיים ואפשר להגיע אליה. יש טוב ואפשר להגיע אליו. צריך פשוט להשתמש בהזדמנות.

התשובה - חזרה אל העצמיות

רשפים, אלול תש"כ

על המושג השגור של תשובה

מציאותי, בתפיסה שרגילים לתפוס את התשובה, כך שהיא נהפכת למליצה גרידא.

כשחושבים על תשובה הרי הרעיון היסודי המתקשר כרגיל עם התשובה הוא עניין החטא ועזיבת דרך ה'. כשאדם חוטא הריהו עוזב את הקדוש-ברוך-הוא וכאשר הוא מתחרט על חטאיו הריהו חוזר ושב אל בוראו. רעיון זה מותנה אפוא בהנחה היסודית כי מקומו של אדם הוא עם הקב"ה, וכי להיות צמוד וקרוב אליו הוא הטבעי והשייך באמת לאדם. ומשום-כך התשובה אינה אלא השיבה אל הקדושה שזנחנה.

אולם השקפה זו עם כל מה שהיא הנראית הפשוטה והיסודית איננה מתקבלת בפנימיותה על דעתם של רוב בני אדם - בני אדם אינם חושבים בעומק לבם (גם אם אומרים הם זאת ומכריזים על אמונתם בכך) כי מקומם האמיתי הוא ליד הקב"ה. גם הדתיים ובעלי הרגש חשים בדרך-כלל את התחושה של מציאות עצמם

מרבים לדבר על התשובה בכלל בעתים מרובות בכל השנה כולה, וכל שכן בחודש אלול שהוא חודש התשובה המסורתי, ובפרט בעשרת ימי התשובה. אלא שעם כל הדיבורים המרובים והמקובלים בנושא זה מורגש עדיין משהו של חלישות וחוסר אמיתיות בדבר. באופן תיאורטי מדברים על התשובה ועל הקשור בה - ועם זאת חשים שהדבר אינו אלא מליצה מסוימת שאיננה ניתנת באמת להתבצע ככוונתה היסודית.

ולא שהדבר נובע רק מחוסר הערכה מתאימה של החטאים והפגמים העצמיים - הכרת עצמו והכרת פגמיו לחוד, ואפילו הרצון לתקן את החסרונות והפגמים עדיין איננו מזדהה בשלמות עם מושג התשובה המקובל. והנה עצם המצב המוזר הזה שכולם מסכימים שיש צורך בתשובה - ועם-זאת אין יחס של ממש כלפיה, מוכיח כי יש משהו שאינו מתאים ואינו

התשובה ממצה באמת את כל מהותה? האם אין מושג התשובה גדול מאשר רק חזרה אל ה' אחרי שהתרחקנו ממנו ונפלנו בחטא? ובאופן הקיצוני ביותר: האמנם הכרחי הוא לחטוא על-מנת לחזור בתשובה, והאמנם אין תשובה תלויה אלא באותה הרגשה של הקרבה ההדוקה אל האלוקות?

מדרש קדום ומעניין אומר לנו במגותו את הדברים שנבראו לפני כל הדברים בעולם כי בין אותם דברים יסודיים שקדמו לעולם מצויה גם התשובה. התשובה הזו שמקורה לפני בריאת העולם אינה אפוא רק תשובה לחטא, במובן זה התשובה קודמת לחטא, והתשובה היא הרבה יותר פנימית ויסודית מאשר החטא בפועל או היכולת לחטוא בכללה. התשובה מצטיירת כאן כדבר יסודי-מהותי לעולם בכללו, התשובה אינה מקרה או אפיזודה - היא תוכן חיים שלם הבונה את החיים ואינו נגרר מאליהם בלבד.

מהי אפוא אותה תשובה ראשונית - התשובה שקדמה לעולם? כיצד יכולים אנו בכלל להבין את מושג התשובה בעוד אין התרחקות, ובעוד אין עדיין חטא ועדיין אין קיימת כלל האפשרות להתרחק מן האלוקות?

אולם מתוך השאלה ננסה למצוא את

ומציאות עצמם כמציאות שאינה זהה עם מציאות ה'. ומאחר שאין הם חשים את מקומם הטבעי דווקא לצד הקדושה ולכל קיצוניותה של הקדושה הרי התוצאה הטבעית מכך היא שאין הם יכולים לחוש במלואו את רעיון התשובה המבוסס על הנחה פנימית-הגיונית זו. אין אדם יכול לשוב באמת אל ה' כאשר אין הוא חש בתוך עצמו כי הוא היה פעם לידו, או כי מקומו האמיתי הנו אכן בצדו של ה'. במובן זה רק האדם שיכול לומר כאלוהו "חי ה' אשר עמדתי לפניו", רק האדם שיכול להתפאר בתחושה פנימית לפי אלוקות, רק הוא לבדו יכול להרגיש את צער הפרדה והניתוק מן הקדושה.

אולם מאחר שרוב בני האדם אינם כך, הרי בדבוריהם הרגילים על תשובה הם מרגישים את הסתירה הפנימית-הנפשית שבינם לבין דבריהם וכמובן שאינם יכולים להזדהות עמם בשלמות.

וכל עוד זו היא התפיסה, אין מקום ויכולת למושג התשובה לעמוד הכן ולהיות מוחשי וחיוני בלבם של בני אדם.

התשובה - חזרה אל עצמות האדם

אולם האם אמנם הבנה זו של

בתוך הכרת עצמו, בתוך ההבנה וההשגה של מהותו העצמית. בשעה שאנו מדברים על שיבה אל העצמות, שהיא השיבה אל המהות האלוקית, ברור שאין זו דווקא שיבה דתית - שיבה שמגמתה ומטרתה להיעשות דתי יותר, בעל מצוות ומעשים טובים יותר, וכיוצא באלה.

כשאנו מדברים על-כך, אנו מתכוונים לומר: ככל שהאדם נעשה יותר עצמו - הרי זוהי דרך תשובתו, הרי זוהי תשובתו אל האלוקות, הווה אומר, שהתשובה הנה אמנם שיבה - אבל אינה יותר מאשר שיבה. בסיס התשובה איננו עשיית מאמץ-יתר, מאמץ נוסף על מה שיש בתוכנו ובעצמנו, כי-אם להפך: הניסיון להיות יותר ויותר קרובים אל עצמותנו שלנו, להיות יותר אנחנו. משום-כך אין התשובה עומדת על עשיית מעשים טובים, על יותר מצוות, על יותר תפילה, על יותר דביקות, על יותר דקדוק וזהירות בכל מיני דברים, אלא-אם-כן יש אף בכך משום תשובה אל העצמות שלו עצמו, שיבה אל עצמו, ואם לאו אין זו תשובה כלל.

כמובן שהתאמצות כזו, ניסיון כזה להיות טוב יותר וקרוב יותר בכלל אל האלוקות איננו רע, אבל אין הוא נכלל במושג "תשובה". התשובה, עיקרה היא החזרה אל עצמו. להיות יותר טוב

התשובה - האמנם אין מקום לשוב גם אם אין חוטאים? האין מקום לשוב גם כשאין מתרחקים? במקרה זה אי-אפשר לחזור אל הדרך הקודמת, ואף אין הנחה שהדרך הקודמת, הדרך הראשונה היא הטובה, אלא שאין צורך לחזור דווקא לדרך חיים

**אין אדם יכול
לשוב באמת אל ה'
כאשר אין הוא
חש בתוך עצמו
כי הוא היה פעם לידו,
או כי מקומו
האמיתי הנו אכן
בצדו של ה'.**

מסוימת ניתן לחזור אל משהו קרוב ויסודי הרבה יותר - אל עצמו.

עצמותו של האדם, כעצמותו של כל יצור בעולם היא מעמיקה ורחבה לאין קץ, וביסוד כל עצמות ומעבר לה מצויה עצמות האלוקות. לחזור אל העצמות האלוקית, משמעו, להיות יותר עצמאי, להעמיק ולהתעמק

ונתבע ממנו כאדם נפרד, נבדל ושונו
מכל יתר האנשים, כאדם שיש לו
ייעוד עצמי מיוחד בחייו שלו.

וכן מספרים בשם צדיקים שונים שהיו
אומרים: כשאעלה למרום, ואעמוד
לפני בית-דין של מעלה וישאלו אותי
מפני מה לא היית כאברהם אבינו,
תהיה בידי תשובה. אבל אם ישאלו
אותי מפני מה לא היית מה שאתה
יכול ומסוגל להיות, על זה לא תהיה
בידי כל תשובה כלל. ובכן, הבוחן
הגדול והניסיון הגדול איננו בתביעה
מאתנו להיות גדולים, כי-אם בתביעה
מה שאנו עצמנו עלולים ויכולים
להיות - להיות אני עצמי.

קשיי הבוחן להכרת עצמות נפש האדם

ומהו הבוחן? אם הבוחן שב וחוזר
להיות הכרת עצמי והשגת עצמי, הרי
כאן מקום לטעות, יותר מזה, מקום
להפקרות מלאה. אם הבעיה היא
לשוב אל עצמו, הרי כאן אין גבול
ואין דרך מסוימת ומוגדרת. לשוב אל
עצמו יכול להיות כל דבר שבעולם,
כל פראות וכל נבלה שבעולם, שאדם
רק צריך לקרוא להם עצמו.

אולם, גם לכך יש גבולות. הגבולות
הללו אינם כל-כך מגבילים, כמו שהם
משגנים ומורים את הדרך הנכונה,

מאשר עצמו, להיות גדול יותר מאשר
עצמו - זהו מאמץ שבהתקדמות,
מאמץ של התעלות מחודשת, אבל
התשובה היא פשוטה מזו ומעמיקה

**הבוחן העמוק יותר,
אולי, הוא ההכרה כי
בתוך העצמות שלי,
בתוך מציאותי שלי,
מצויה עצמות עמוקה
יותר - העצמות
האלוקית. האלוקות
שהיא יסוד היסודות
ונקודת העצמות של כל
אדם, היא כעין מאור
רחוק הנותן בכל-אופן
את הכיוון.**

מזו כאחת.

מפתח התשובה הוא בהמצאות
במקום הנכון, בשיבה ובחזירה אל
המצב הנכון, היסודי, שראוי לו לאדם
מראשיתו, בשיבה אל מה שנדרש

כשהדבר סותר ומנוגד לאותה נקודה זעירה וקלושה המקשרת ביני ובין האל, הרי זו סתירה פנימית באותו דבר עצמו. לנתק את אותו קשר עם הניצוץ העליון והעילאי הנותן לי את החיים, או, לפחות, נותן לי את טעם החיים, ולברוח ממנו, פירושו אינו אלא לברוח מעצמי.

דרך התשובה וחיפוש של דרך התשובה, לפי-זה, הנה, אפוא, חיפוש מקום בו יש לשוב, בו אפשר באמת לשוב. רבות הן נקודות ההתקדמות שכל אדם שואף אליהן ורוצה בהן, רבות הן הנקודות שהוא חושב שהן הן מהוות את מטרת התשובה, אולם אחר-כך מתפלא הוא, ואולי אפילו נופל למרה שחורה, כאשר אין תשובה זו מצליחה.

ברור הוא שהתקדמות בנקודות מסוימות, לא תצליח ולא תצלח לעולם להגיע למדרגת התשובה השלימה והאמיתית. התשובה היא, לחזור לדרך האמיתית של ה"אני" ולייעודו כמות שהוא ודווקא למחוק ולנסות לשכוח את כל אותן נקודות טפלות וצדדיות. הנקודה הפנימית והאמיתית של התשובה היא התשוקה להתקשר שוב ושוב במשהו עיקרי ויסודי דווקא.

מהי אפוא התשובה בפועל? לא הניסיון להיות דתי יותר, אף לא

את ההתקדמות הראויה והנחוצה בדרך זו. מובן הוא שראשית הדברים היא, ההכרה של השב שהוא הולך אל המקום בו הוא צריך להיות, אליו נועד הוא להיות מתחילתו.

ברור שיש פרטים שונים וישנם מצבים - כולל מצבי רוח שונים, הנותנים לאדם בכל פעם את ההרגשה שכדי להיות עצמו הוא צריך להתפרק, או למלא את תאוותיו הגסות. אולם, כל הדברים הללו הנראים לאדם כטבעיים, כעצמאיים, אינם אלא חולפים. כשמדובר על שיבה אל עצמו, הכוונה היא לתפיסת והכרת עצמו כמהות אחת וכוללת, מהות כזו שבהתכללותה למהות אחת היא מהווה את האדם. כאן אנו מבקשים לא רק את האדם, כי-אם יותר מזה - את פנימיותו, לא את מה שהינו אלא את מה שהוא צריך להיות.

העצמות הפנימית - העצמות האלוקית

הבוחן העמוק יותר, ראשית, הוא ההכרה כי בתוך העצמות שלי, בתוך מציאותי שלי, מצויה עצמות עמוקה יותר - העצמות האלוקית. האלוקות שהיא יסוד היסודות ונקודת העצמות של כל אדם, היא כעין מאור רחוק הנותן בכל-אופן את הכיוון. להיות עצמי

צריך להיות החשבון הרוכלי הפעוט של האדם במצוות ובעבירות, כי-אם

מהי אפוא התשובה
בפועל? לא הניסיון
להיות דתי יותר, אף
לא הניסיון להיות
טוב יותר. כאמור, יש
בתשובה משהו עמוק
וגדול - הניסיון
להיות אני

חשבון החיים בכללם. זהו חשבון קו החיים, חשבון הדרך והכיוון בכללם: האם מובילים הם אל העצמות שלי אשר בתוכה העצמות האלויות, או שמובילים הם ממנה והלאה?

והתשובה, בין שהיא גדולה ובין שהיא קטנה, צריכה היא תמיד לשאוף לגלות מה יש בתוך האדם, מה טמון ומצוי בחובו. התשובה באה להוציא ולגלות את הדברים הטמונים הללו, להוציא לאור את כל הנסתרים הגנוזים של היקר בטמון בלבו של כל אדם.

הניסיון להיות טוב יותר. כאמור, יש בתשובה משהו עמוק וגדול - הניסיון להיות אני.

ראש השנה - יום התשובה לראשוניות

בראש השנה, שהוא יום התשובה, אנחנו אומרים: "זה היום תחילת מעשיך". זה היום, יום זה של ראש השנה הוא התחלה, הוא בריאה מחודשת של שנה חדשה. הבריאה שבה וחוזרת ביום זה אל תחילת המעשים, אל שורשם וראשוניותם. וכמו תשובת כל הבריאה כן חייבת להיות תשובתו של האדם, למצוא, לנסות למצוא שוב ושוב מתוך כל הדברים הטפלים את ה"אני" העצמי והיסודי שבתוכי.

רבות תועה כל אדם בדרכו, שנה - ואולי שנים אחדות - המתבזבזות על דברים שמתברר שאינם היעוד, שאינם התכלית, שאינם מטרת החיים הפנימית. בכל צד ממקרים אלה זקוק האדם בעיקרו למה שנאמר: "לעזוב דרך רשע". כי הרשע איננו מקרה של חטא במשמעותו הרגילה, הרשע הוא דרך שלימה המובילה לרע, הרשע הוא סטייה וחטא במובן של החטאת מטרת החיים העצמית.

חשבון הנפש של ראש השנה, איננו

חיים שיש בהם ממשות

התוועדות ח"י אלול תשע"ה בישיבת
תקוע, מתוך הספר "עד בלי די"

לחיות את החיים

כל זמן שחיים צריך לחיות

הכרתי פעם חסיד ברסלב בשם ר' אברהם, נכד של ר' נתן מברסלב, שהרשים אותי מאוד. הוא היה בן תשעים וחמש, וסבל מאוד ממחלה ברגליו. אני זוכר אותו עומד במניין שבו התפלל, ומתנצל בפני הקהל כך: "פעם הייתי עובר לפני התיבה בכל התפילות של יום הכיפורים. עכשיו אני חלוש. לכן אני אעבור לפני התיבה רק בתפילות מעריב, מוסף ונעילה..." יום אחד פגש אותו יהודי אחד כשהוא מהלך בדרך, וכיוון שר' אברהם היה חולה ברגליו, הוא היה מהלך בקושי, הוא כמעט זחל. היהודי שאל אותו:

"ר' אברהם, לאן אתה הולך?" ר' אברהם אמר לו שהוא הולך למקווה. היהודי ידע שהדרך למקווה היא דרך של יותר מקילומטר, ומתוך אהבה ודאגה לר' אברהם הוא ניסה להגיד לו שאולי לא כל כך דחוף שילך למקווה; הרי סוף סוף הוא לא יהודי צעיר, שצריך לחשוש לעניינים שמצריכים טבילה, אז אולי הוא יוותר על המקווה ליום אחד. ר' אברהם אמר לו: "מה זאת אומרת?! כל זמן שחיים צריך לחיות!" תארו לעצמכם: עומד אדם בן תשעים וחמש, והוא יודע שבשביל לחיות צריך ללכת למקווה. הוא זוחל, וכל פסיעה כואבת לו, אבל הוא הולך בשביל לחיות.

המטרה של ח"י אלול היא להחיות את

אלול. הכוונה איננה לבלות את הזמן או לעבור את הזמן אלא לחיות את הזמן. אדם יכול להסתבך עם עצמו או להכות על חטא בחודש אלול, אבל השאלה החשובה נשארת: האם היו פה חיים? השאלה של ח"י אלול היא איך אפשר לחיות את הימים של חודש אלול? על כן, אם אדם רוצה לצאת מח"י אלול עם מסקנה, זו לא צריכה להיות החלטה לעשות דבר כזה או כזה; זו צריכה להיות השאלה איך הוא גורם לכך שהימים שלו יהיו חיים ולא מתים?

כתוב שאחת הדרכים לדבוק בקדוש ברוך הוא היא להידמות אליו. אפשר לחשוב על כל מיני אופנים להיות דומים לקדוש ברוך הוא. אפשר, למשל, להידבק בו בניסיון להיות כמוהו בבחינת האמת, שלפי הרמב"ם נמצאת בשלמות רק אצל הקדוש ברוך הוא. אבל יש דבר אחר שגם הוא שייך לקדוש ברוך הוא - החיים. צריך לזכור שהקדוש ברוך הוא הוא "אֱלֹהִים חַיִּים וְמֵלֶךְ עוֹלָם"; הוא אל חי ומחיה החיים, ועל כן מי שחי חיים של ממש, דבוק בקדוש ברוך הוא.

לחיות בסתם יום רגיל

לפעמים אנשים טועים וחושבים שחיים הם חוויות, הרפתקאות

וחגיגות. אבל הדברים הללו אינם עיקר העניין. אדרבה, שאלת החיים מתחדדת דווקא בזמנים רגילים שאין בהם שום עניין מיוחד. חסידים היו אומרים שהיום הכי גדול בשנה הוא היום שאחרי יום הכיפורים, שאצל אשכנזים קראו לו יום 'ג'ט'ס ג'מען' - שם ה'. הטעם הפורמלי לשם של היום הזה הוא שביום הזה מפסיקים לומר בתפילה "המלך הקדוש", וחוזרים לומר את שם ה', "האל הקדוש". אבל היום הזה הוא יום 'שם ה' גם מבחינה אחרת: אחרי שעלינו מעלה אחר מעלה במהלך הימים הנוראים, אחרי שנעשינו טהורים ונקיים ביום הכיפורים, עומדת השאלה: האם באמת הגענו ליום שם ה'? זהו יום בלי שום חגיגות או טקסים מיוחדים; אפילו לא אוכלים בו מאכלים מיוחדים. מה שצריך לנסות לעשות בו הוא לחיות יום אחד עם הקדוש ברוך הוא.

איך אדם יכול לחיות עם הקדוש ברוך הוא? זו בעצם העבודה שאותה אדם צריך לעבוד בכל חודש אלול - ב"ט באלול, בכ' באלול, בכ"ג באלול ובכל יום אחר - לעבוד על כך שיהיה עוד יום אחד שבו הוא יחיה. אפשר לקחת זמן קצר יותר מיום שלם - שלוש שעות או אפילו עשרים וארבע דקות - ולנסות לחיות אותן כך שלחיים הללו תהיה ממשות.

הוא ניסיון להרגיש את העונג של החיים, וכמו שכתוב בספרים זהו עונג גדול יותר מכל עונג אחר.

מה היית?

יש אנשים שאף על פי שהם מסתובבים בעולם, למעשה הם אינם חיים. הם יכולים לחיות תשעים שנה ולהיות מתים במשך כל תשעים השנים הללו. אנשים מבלים את ימיהם בכל מיני עיסוקים - אוכלים, שותים, ישנים ועושים כל מיני דברים אחרים - אבל השאלה היא: בכמה מהימים הללו הם באמת חיים?

אחת הדרכים לספור את ימי חייו של אדם היא לבדוק כמה מתוכם הוא באמת חי. סיפרו, למשל, שלהארון אֵרֶאשִׁיד, שהיה סולטאן ערבי של הממלכה העבאסית כשהיא הייתה ממלכה עצומה ועשירה, היה כל מה שאדם יכול לבקש לעצמו בגשמיות וברוחניות. בסוף ימיו הוא סיפר: "ניסיתי לחשב כמה ימים של אושר היו לי בחיי. ספרתי את ימי האושר ולא הגעתי אפילו לשבעה ימים." כך יכול אדם לנסות לספור ולשאול את עצמו: כמה ימים או שעות של חיים היו בחיי? השאלה היא לא כמה תקתקים השעון תקתק בימי חיי, או איך מילאתי אותם, אלא כמה זמן חייתי חיים של ממש.

האופי של חודש אלול קשור ומתאים לעבודה הזו: מצד אחד יש בחודש הזה גילוי מיוחד של הקדוש ברוך הוא; בספרי חסידות כתוב שבחודש אלול הקב"ה הוא בבחינת "המלך בשדה", והוא מתגלה לכל העם. ומצד שני, שלא כמו הימים שבאים לאחריו - ראש השנה, יום הכיפורים וסוכות - אין בו שום חגיגות, ולא מרבים בו בתפילות מיוחדות. משום כך, השאלה איך אדם יכול לחיות את חודש אלול, משקפת את השאלה האמיתית - לא את השאלה איך לעשות חגיגה גדולה או קטנה, אלא איך לקום בסתם יום רביעי בבוקר, יום רביעי שאין בו שום דבר מיוחד, ולעשות שהיום הזה יהיה יום חי. ובשביל לחיות את היום לא צריך, בעצם, לעשות שום דבר מיוחד. אדם יכול ללמוד דף גמרא או להגיד פרק תהלים ולהיות חי, אבל הוא יכול גם לשבת בגינה ולשחק בעשב ולהיות חי.

מספרים על העבדים בארצות הברית שחיו חיים קשים באמת, חיים בלי רגיעה ובלי כבוד. כשעבד היה רוצה לחוש איזה תענוג, הוא היה סותם את האף כמה זמן שהוא היה יכול, עד שהוא היה מרגיש שהוא עומד להיחנק, ואז היה פותח את האף ונושם נשימה אחת עמוקה. בנשימה הזאת הוא היה מרגיש את עונג החיים. במובן מסוים, הניסיון לחיות

בעולם העליון שואלים כל אדם שתי שאלות גדולות ואמיתיות. השאלה הראשונה היא: מה עשית בחיך? יש אנשים שיש להם תשובה טובה לשאלה הזו משום שהחיים שלהם היו מלאי עשייה, והם יכולים למסור דו"ח מפורט על כל מה שעשו. השאלה השנייה שונה בתכלית: מה היית?

זוהי שאלה קשה הרבה יותר מהשאלה הראשונה משום שהרבה אנשים שעובדים קשה מאוד ועושים הרבה מאוד דברים הם עדיין כלומניקים: יש כלומניקים שמשחקים כדורגל, יש כלומניקים שכותבים ספרים, ויש כלומניקים שהורגים אנשים. כל אחד מכם יכול לשאול את עצמו את שתי השאלות האלה: השאלה הראשונה: מה הוא עושה בעולם? והשנייה: מי הוא? השאלה השנייה קשורה לשאלה אם הוא חי חיים שיש בהם ממשות.

כתר שם טוב

כמה וכמה 'בעלי שם' חיו בעולם עוד לפני שהבעל שם טוב נולד. הם היו מרפאים עממיים שהשתמשו בקמעות ולחשים, בייחודים ובשמות קדושים. אבל המובן של הכינוי 'בעל שם טוב' שונה. הוא קשור למה שכתוב במשנה: "שלושה כתרים הם, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות,

וכתר שם טוב עולה על גביהן" (אבות ד,ג). שלושת הכתרים - תורה, כהונה ומלכות - הם כתרים גדולים, חשובים ומפורסמים. אולם מהו 'כתר שם טוב', שעולה על גביהן? כתר שם טוב מבטא מעלה שאי אפשר להגדיר אותה; מעלה שלא קשורה לתורה, כהונה או מלכות, וגם לא לכסף או לידיעה. היא קשורה לשאלה מה הוא האדם עצמו, ואת זה אי אפשר להגדיר.

מפרשיהמשנה שואלים מדוע המשנה פותחת באמירה: "שלושה כתרים הם" - הרי היא מונה שלושה כתרים ומוסיפה את כתר שם טוב שעולה על גביהם? יש, אם כן, ארבעה, ולא שלושה כתרים. נראה כי התשובה לשאלה זו היא שבאמת ישנם שלושה כתרים, משום שכתר שם טוב עולה על גבי שלושת הכתרים האחרים. הוא לא נמצא במישור שלהם. כל אחד מהכתרים מבטא גדולה מסוימת שמתלווים אליה חשיבות וכבוד. לעומת זאת, כתר שם טוב, שמגדיר את מעלת האדם לעצמו, מעלת האדם באשר הוא אדם, אינו כולל כבוד או חשיבות, ובמובן הזה הוא לא כתר, ולכן אינו נמנה בין שאר הכתרים. מצד שני, כשהכתרים האחרים נמצאים וכתר שם טוב לא נמצא איתם - כאשר אדם הוא למדן, כהן גדול או אפילו מלך ישראל, ועדיין

לא חשובה. גם אם אני מחשיב אותו מאוד בתחום שבו הוא רכש לעצמו מעלה, עדיין ייתכן שהוא כלומניק. יש אנשים גדולים ומפורסמים שעושים המון דברים בחיים, אבל כשבוחנים כמה טוב יש בהם עצמם, מגלים שיש בהם אולי פינה אחת של טוב, ואולי אין בהם אף נקודה של טוב בכלל.

לעומת זאת, לפעמים פוגשים אדם שהוא מבריק פחות מאחרים, אבל יש בו משהו שיש לו ערך אמיתי,

**כתר שם טוב מבטא
מעלה שאי אפשר
להגדיר אותה; מעלה
שלא קשורה לתורה,
כהונה או מלכות,
וגם לא לכסף או
לידיעה. היא קשורה
לשאלה מה הוא
האדם עצמו,**

יותר מכל הדברים שאנשים אחרים עושים. יש ראשי מדינות או מחברי ספרים, יש אנשים עם כשרון לדבר או לשיר, ולעומתם יש אדם כזה שאין

חסר לו כתר שם טוב - כל הכתרים הללו הם די חלולים, מפני שהכתר הזה מגדיר את האדם עצמו. הכתר הזה, שלא ניכר, שלא רואים ושלא שומעים אותו, הוא זה שנותן חיים בכל הכתרים האחרים.

יצא לי לפגוש הרבה אנשים מפורסמים ולא פעם הם הזכירו לי יצור שראיתי פעם בגן החיות - טווס מרוט. טווס הוא אחד היצורים הכי יפים שיש. טווס שפותח זנב יפה הוא אחד הדברים הכי יפים בטבע, אבל טווס מרוט נראה כמו תרנגולת גרומה ומכוערת. אחרי שראיתי את הטווס המרוט, חשבתי על אנשים גדולים ומפורסמים שיש להם זנב אמיתי של טווס שהוא באמת יפה, אבל אם מורידים להם את הזנב, כמו אצל הטווס, הם נשארים יצורים לא מרשימים. הכרתי כמה אנשים גדולים ומפורסמים, שלכל אחד מהם הייתה איזו מעלה - אנשים עשירים, יהודים למדנים, פרופסורים מלומדים ועוד. לכל האנשים הללו היו זנבות גדולים ויפים או קרניים מפוארות שרק התלוו לעצם האישיות שלהם. הזנבות והקרניים הנפלאים הללו היו אמיתיים ולא מודבקים, והיופי היה יופי של אמת, כשם שזנב של טווס הוא אמיתי. אף על פי כן, כשמנסים לבדוק מה הוא האדם בעצמו, מתברר לעיתים קרובות שהאדם בעצמו הוא ברייה

לו שום זנב מיוחד, אבל יש לו כתר שם טוב - הכתר שלא רואים אותו, הכתר שאי אפשר למדוד אותו, הכתר של האישיות עצמה.

החיפוש שייסד הבעל שם טוב

זהו גם המובן של הכינוי 'בעל שם טוב': כשם שיש אנשים שיש להם כל מיני כתרים חשובים ומכובדים - בעלי כהונה, בעלי תורה או בעלי מלכות - כך יש אדם שהוא בעל שם טוב, האיש שמחזיק את הכתר שם טוב, את הכתר של האדם עצמו. הבעל שם טוב דרש מהחסידים לחשוב על כתר שם טוב ולחפש אותו, ואמר להם: "יש ביניכם אנשים עשירים ועניים, כשרים וחוטאים; בואו נוריד מכם את הצדדים שלא שייכים לעצם האישיות שלכם, ונראה כמה יישאר מכם, מן האדם שבכם".

הבעל שם טוב ייסד חיפוש. חסידי הבעל שם טוב חיפשו בתוך עצמם את כתר שם טוב. החיפוש הזה הוא התמצית של חסידות הבעל שם טוב. לעומת כל מיני סוגים אחרים של חסידים שמופיעים בגמרא או במקורות אחרים כ"האי מאן דבעי למהוי חסידא", ולעומת כל מיני אנשים בכל הדורות שנקראו חסידים

על שם הדקדוק במצוות, אהבת הבורא או מעלה אחרת שהייתה להם, הבעל שם טוב ניסה למצוא אצל החסידים איזושהי מהות פנימית שאיננה מוגדרת. החיפוש אחר כתר שם טוב איננו שולל או מוחק את העולם החיצוני וגם איננו מתחרה בו, ולכן גם מי שיש לו כתר שם טוב יכול לקנות לעצמו תכונות ומעלות אחרות. אלא שחסידי הבעל שם טוב לא ניסו ללמוד לעשות דבר מסוים. הם ניסו לקנות לעצמם כתר שם טוב.

כאשר יהודי מוצא את כתר שם טוב, זו מציאה של אמת. גם כשחסידים חיפשו לעצמם רבי, הם חיפשו אדם עם המהות הזו. העניין של רבי הוא לא לעשות דבר מסוים או ליצור חסידים מסוג מסוים; העניין של רבי הוא פשוט להיות. כמו שאמר לי פעם חב"דניק אחד: רבי של חסידים לא צריך לדעת ללמוד. למדנות איננה חלק מהמהות שלו אך כשאנחנו רואים את הרבי שלנו פוגש איזה למדן מתנגד ומראה לו שהוא לא יודע מה כתוב בירושלמי - זו סתם הנאת עולם הזה...

לא לשים לב לשטויות

אחד המקומות שבהם דיברו על הנקודה הזו היה בקוצק. בעניין זה מספרים סיפור על ר' לייבלה איגר,

שהוא בהחלט יכול למלא את מקום אבותיו בתורה ובחכמה.

ואכן, אחד הדברים שהשליח גילה אצל חסידי קוצק הוא שאין להם סדר וכללים קבועים. אנשים מפורסמים, רבנים גדולים וגבירים גדולים היו יושבים שם יחד עם פשוטי העם בשיויון גמור: כולם פנו זה לזה בתואר 'אתה' כמו שפונים באידיש לאדם פשוט, ולא בתואר 'אתם', כמו שנהגו לפנות לאדם מכובד. השליח הבין שהוא הגיע, כנראה, למין מקום שאין בו שום דרך ארץ, ושום דבר לא נחשב שם. ופתאום הוא שמע שמישהו מכריז "מוישלה בא!" וראה שכולם רצים לקבל את פניו. כיוון שהשליח ראה שיש מישהו שאפילו במקום כזה כולם מקבלים את פניו, הוא רץ יחד עם כולם לראות במי מדובר, והנה הוא רואה יהודי קטן לבוש בגד מהוגך. הוא שאל את החסידים: "מי האיש הזה, ומדוע נותנים לו כל כך הרבה כבוד? האם הוא למדן?" ענו לו: "אולי הוא יודע להגיד פרק משניות ולא יותר". "האם הוא יחסן?" - "הוא בן של אופה". "האם הוא עשיר?" - "הרי אתה רואה איך הוא לבוש!" שאל אותם השליח: "אם כן, למה חולקים לו את כל הכבוד הזה?" אמרו לו: "משום שהוא עניו". מספרים שכשהשליח חזר למשפחת איגר וסיפר את הסיפור הזה, מישהו אמר: "הוא לא

נכדו של רבי עקיבא איגר. רבי עקיבא איגר בעצמו היה איש גדול מאוד; הבן שלו, רבי שלמה איגר, היה רב גדול ומתנגד חריף; והנכד החליט להיות חסיד של הרבי מקוצק. מבחינת המשפחה הצעד הזה פירושו היה ללכת למקום הכי רחוק שאפשר. ר' לייבלה ברח לקוצק בתור בחור צעיר עם שטריימל. ברגע שהוא נכנס לבית המדרש, והחסידים ראו את השטריימל היפה שלו, מישהו מהם דאג להוריד לו את השטריימל ולקנות במחירו משקה. כך הם שתו משקה תמורת השטריימל של ר' לייבלה. אביו של ר' לייבלה שלח שליח שימצא אותו, וכשהשליח הגיע לקוצק, הוא ניסה לחפש אותו בין החסידים. הוא פגש כמה חסידים ושאל אותם: "איפה נמצא פה הרב הגאון ר' לייבלה אייגר?" החסידים אמרו לו שהם לא מכירים איש כזה. הוא ניסה לתת כל מיני סימנים, עד שבסוף הם אמרו: "אתה בטח מתכוון ללייבלה שלוימערס עקיבערס" - לייבל של שלמה של עקיבא. לא קראו לו 'הרב', כמו שראוי לקרוא לאדם גדול בתורה, אלא בשם הפרטי, כמו שקוראים לאדם רגיל. לאחר מכן, כשהשליח מצא אותו, הוא הסתכל עליו בעיניים כלות: מה קרה לבחור הזה שהיה פעם 'תפארת ישראל'? הרי הוא לא ברח מהבית בתור ילד קטן אלא בתור איש בוגר, וכולם ידעו

שווה? כדי שלאדם עצמו יהיה ערך, הוא לא צריך תארים, אפילו לא תואר של 'צדיק', אלא הוא צריך להיות דמות שלמה. עצם החיפוש של קבוצת אנשים אחרי דמות כזו מוציא מתוכם הרבה אנשים כאלה, בעלי שם טוב.

איפה מוצאים בעלי שם טוב

את האיש שהוא בעל שם טוב יש עניין לחפש. על איש כזה נאמר "אָדָם אָחָד מֵאֶלֶף מְצָאִתִּי". קשה למצוא אותו, אבל כשאני מוצא אותו, אני מוצא אדם שהוא עצמו בעל ערך. גם אם הוא לא עושה לי טובה, ואני לא עושה לו טובה, כדאי פשוט להידבק בו, כדאי להיות איתו. גם כשאני פוגש את מכריי, את תלמידיי או אנשים אחרים, אני מנסה לבדוק: על כמה מהם אני יכול להגיד שאני רואה אצלם את הנקודה הזו, אפילו מקצת כתר שם טוב.

כפי שאמרתי, האיש שהוא בעל שם טוב אינו מוגדר על ידי תארים. החיפוש אחריו קשור לשאלה מה היא הדמות הפנימית של אדם. גם באדם שיש בו נקודה של שם טוב, כדי למצוא אותה, צריך להפשיט אותו פעם אחר פעם, להסיר ממנו את כל הקליפות ואת כל

עשיר, לא למדן ולא יחסן - מה הפלא שהוא עניו?! למה שלא יהיה עניו?!" אבל מסתבר שבקוצק היה ברור שזה עובד בדיוק להיפך: אדם שיש לו איזו מעלה יכול להיות עניו; ודווקא לאדם שהוא לא עשיר, לא למדן ולא יחסן קשה מאוד להיות עניו, משום שאדם שאין לו שום מעלה. מה הוא יכול להיות חוץ מאשר להרגיש את עצמו גדול? אם תבדקו בין בני אדם, תמצאו שעד היום הזה העניין הזה פועל באותו אופן.

מה הייתה הנקודה בקוצק? לא ביטול שם למדנים; היו בקוצק לא רק יהודים למדנים, אלא גם מאות רבנים, אחדים מהם רבני ערים גדולים וחשובים. אבל שם לא הבליטו שום דבר חיצוני אלא דברים ששייכים למהות. לא הדגישו דברים שאפשר לקנות במאמץ מסוים, כמו התורה, אלא דברים שהרבה יותר קשה לקנות - אישיות מיוחדת, כתר שם טוב.

החיפוש אחרי 'כתר שם טוב' עוזר לאנשים, בין השאר, לא לשים לב לשטויות. הוא גורם לכך שאחרי שאדם מודד את עצמו בכל מיני אופנים, למשל, כשהוא יודע שהוא מכובד ומפורסם, הוא מתחיל לחשוב: מה יוצא מהשטות הזו? כמה היא שווה? ואז אדם מתחיל לשאול את עצמו שאלה אחרת: כמה אני עצמי

מופיעה רשימה מעניינת של ארבעה אנשים שבניגוד לכל שאר האנשים בעולם, שמתים בגלל חטאים גדולים או קטנים, הם מתו בעטיו של נחש; כלומר, בעקבות מעשהו של הנחש הקדמוני שבגללו נגזר על בני אדם שימותו. מלאך המוות לא יכול היה להתעסק באנשים האלה, והם נפלו לידיו רק בגלל הבירוקרטיה, רק משום שלפי הרישום גם הם צריכים למות. ברשימה הזו מופיעים ארבעה שמות: בנימין בן יעקב, עמרם אבי משה, ישי אבי דוד, וכלאב בן דוד. השמות האלה מפתיעים משום שעל אף אחת מהדמויות הללו אי אפשר לספר סיפורים מרשימים: מה אפשר להגיד על בנימין חוץ מהעובדה שהיו לו עשרה ילדים? לעומת יוסף, יהודה או אפילו שמעון, שלכל אחד מהם היה ייחוד מסוים, בנימין היה בסך הכול ילד טוב. מה אפשר לומר על עמרם אבי משה חוץ מהעובדה שהוא זכה להוליד שלושה ילדים שהיו פאר ישראל? על ישי אבי דוד לא ידוע שום דבר חוץ מהעובדה שהיה "בָּא בְּאֲנָשִׁים" (שמואל א יז,ב), ועל כלאב בן דוד אנחנו לא יודעים דבר חוץ משמו. יש בתנ"ך אנשים שהם מיוחדים שבמיוחדים - נביאים, חכמים, צדיקים, עשירים ומלכים - ואף אחד מהם לא נמצא ברשימה הזאת. מופיעים בה דווקא אנשים שאנו לא יודעים עליהם כמעט דבר.

המַעֲטִים, ולנסות לבדוק מה נשאר אחרי שמסלקים את כל הדברים החיצוניים הללו. אם האדם הוא אכן אדם בעל שם טוב, מה שנשאר בפנים זה ה'כתר שם טוב'. צדפות הן יצורים לא יפים במיוחד, ולא רואים בקליפה שלהן שום דבר מיוחד, אבל בתוכן יש

**כמה אני עצמי
שווה? כדי שלאדם
עצמו יהיה ערך, הוא
לא צריך תארים, אפילו
לא תואר של 'צדיק',
אלא הוא צריך
להיות דמות
שלמה..**

פנינה. כך גם אצל בני אדם: לפעמים לא רואים על האדם שום דבר מיוחד, אבל כשמורידים את הקליפות ואת המכסים, מתברר שיש בפנים דבר שלפעמים הוא זוהר ונוצץ ולפעמים לא, אבל הוא קשור לכתר שם טוב.

בגמרא (שבת נה;; בבא בתרא יז.)

השאלה היא: איפה אפשר למצוא את האיש החמישי?

אספר לכם עוד כמה סיפורים על העניין הזה. יום אחד בא אלי אדם שהיה שליח חב"ד ואמר לי שהוא עומד לשהות בירושלים איזו תקופה. הוא שאל אותי מה לעשות בתקופה הזו. אמרתי לו: "אם אתה רוצה לעשות משהו מועיל, תסתובב בירושלים ותפגוש אנשים - לא את אלה שיושבים בישיבות, אלא את הסוחרים במחנה יהודה, את הסנדלרים, את השוטרים ואת כל שאר האנשים הפשוטים שמסתובבים בירושלים - ותשוחח איתם". הוא שאל אותי על מה לשוחח איתם, ואמרתי לו: "על מה שיוצא לך. אתה יכול לשאול אותם שאלות ולשמוע את התשובות שלהם". אולי העצה הזו נשמעה לו עצה משונה מאוד, אבל הייתה לו קבלת עול, והוא עשה כמו שאמרתי לו. אחרי שנתיים הוא בא אליי ואמר: "יש לי ספר שאספתי מכל דברי התורה והחוכמה ששמעתי מהאנשים הפשוטים בירושלים".

מפעם לפעם אני נוסע עם נהגי מוניות, חלקם יהודים וחלקם ערבים, והם משוחחים איתי. לא פעם יוצא שאני מתפלא על דברים שהם אומרים: מאין נהגי מוניות יודעים לצטט גמרא או דברי חכמים שהם מעולם לא

למדו?! פעם נסעתי עם נהג מונית ערבי כשבחוץ ירד גשם, והוא אמר לי: "לדעתך, הגשם יורד לא בגלל בני האדם אלא בגלל העצים והפרות". הדבר הזה כתוב בגמרא, אלא שנהג המונית הזה בוודאי לא למד מעולם את הגמרא הזו. השאלה למה יורד הגשם ובשביל מי הוא יורד, עלתה בדעתו של איש פשוט, והוא החליט שהגשם כנראה יורד בשביל העצים והבהמות.

לפני שנים העברתי שני שיעורי חסידות בשבוע: בשיעור אחד, שהתקיים ועדיין ממשיך להתקיים בימי חמישי, ישבו אנשים מבוגרים ומכובדים, מלומדים ובעלי מעלה, מרום עם הארץ. זו הייתה חוויה מעניינת, בתור אדם צעיר, לשבת וללמד אותם. בשיעור הזה השתתפו, למשל, הרקטור של האוניברסיטה, שהיה מבוגר ממני לפחות פי שלוש, ואף על פי כן ישב וכתב מילה במילה את מה שאמרתי, או המומחה הגדול ביותר לחוקי המקרקעין בארץ שידע את כל החוק התורכי, ואנשים מכל הארץ היו באים להתייעץ איתו, ועוד כל מיני דמויות כאלו. השיעור השני התקיים בשבת אחרי הצהריים, וזו הייתה חוויה שונה לגמרי מהשיעור הראשון, מפני שבשיעור הזה לא היה מקום לא לחידושי תורה, לא לחידושי פילוסופיה ולא לחידושים

הפשוטים. אפשר אמנם למצוא אותם לפעמים אפילו בין הרבנים או בין העשירים, אלא שלשם כך צריכים להתאמץ יותר משום שיש להם יותר עטיפות שצריך לקלף כדי למצוא את המהות הפנימית שלהם.

כדי לעמוד על מהותו של אדם צריך לראות אותו כמו שהוא בעצמו; וכשמצליחים לגלות מה הוא האיש בעצמו, לפעמים מתברר שזהו איש של כתר שם טוב. הפגישה עם אדם כזה, אדם שהוא 'מגורת זהב כולו', שכולו יפה, נקי וטהור, היא עונג ואושר צרוף.

בסך הכול, ניסיתי לדבר איתכם על דברים שאולי לא כתובים בספרי חסידות, ובכל זאת הם נוגעים לנשמה. לא דיברתי איתכם על כך שאדם צריך להיכנס לעומק הלב ולבדוק אם הוא חטא או לא חטא, אלא על החיפוש אחרי דבר שראוי לראות אותו, ושכדאי להתחבר איתו.

כתר שם טוב הוא בבחינת "הנוי והנצח לחי עולמים", על דרך הסברו של הרבי מקוצק: בדרך כלל כשאדם רואה דבר יפה פעם אחר פעם, עם הזמן הוא מאבד את יופיו בעיניו. רק דבר שהוא "לחי עולמים", כמו כתר שם טוב, יכול לעמוד בגוויו וביופיו לנצח.

לחיים!

אחרים. השתתפו בו אנשים פשוטים מאוד שאינני יודע איך הם הבינו את מה שלמדתי, וגם לא ידעתי בדיוק מי ומה הם. ישבתי איתם, וכל אחד סיפר במה הוא עובד: אחד סיפר לי שהוא נגר, השני סיפר לי שהוא סנדלר, השלישי סיפר לי שהוא חנווני, והיה שם עוד יהודי אחד שישב ושתק. לימים פגשתי אותו ברחוב, והסתבר לי שהוא 'אלטע זאכען' - מוכר דברים ישנים - ומזה הוא חי. בכל פעם שהיינו נפגשים באקראי ברחוב - אני הייתי הולך הרבה ברחוב, והוא היה הולך ברחוב כחלק מהמקצוע שלו - תמיד הייתה לו שאלה אליי, בדרך כלל בתנ"ך. התברר לי שהאיש הזה ידע את התנ"ך, ושאל אותי בכל פעם שאלות חכמות. חשבתי על כך: הולך לו יהודי, אלטע זאכען, והרי ברור שהוא לא מתכוון לפגוש אותי מפני שאלה היו פגישות אקראי, והנה בכל פעם יש לו שאלה אליי. מכאן שהוא הולך בדרך וחושב כל הזמן על דברי תורה. כמה אנשים כאלה אתם מכירים?! אני בטוח שהיהודי הזה לא רצה שאני אקרא לו 'מר' או 'רב', אבל הוא ודאי חשב על דברי תורה יותר ממה שאני חשבתי. אמרתי לעצמי: מה אני יודע על אנשים? מה אני יודע על גדולתם?

מתברר שאת 'כתר שם טוב' כדאי לפעמים לחפש דווקא בין האנשים

סליחות

”

ההתעוררות שלנו עכשיו היא לבקש סליחה, אני מבקש מהקב"ה סליחה: עשינו כך וכך, 'אשמנו' 'בגדנו' כל הרשימה. אבל אני יכול מעבר לזה לבקש בקשה, שנמצאת בין העמודים של הסליחות: תסתכל עלי, אני עומד לפניך "ככלי מלא בושה וכלימה", מה עשיתי, ואני מבקש: סלח.

אנחנו קוראים לטקס הזה 'סליחות'. אנחנו יודעים שכשם שאנחנו מניחים תפילין, גם הקב"ה מניח. בתפילין שלנו אנחנו מזכירים אותו, אומרים: "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", ובתפילין שלו הוא מזכיר אותנו, הוא אומר: "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". הוא האדון הכל, אין סוף ברוך הוא, אבל יש גם קשר כזה; כמו שאומרים בפיט: "פארו עלי ופארי עלי", התפילין שלי עם שמי נמצאים אצלו, התפילין שלו נמצאים אצלי.

בסליחות, אנחנו אומרים לקב"ה אותו דבר. תראה: במשך השנה, גם אנחנו קיבלנו קצת מכות - יש שקיבלו מכות גדולות, יש שכואבות, יש שסתם קיבלו מכות - זו הזדמנות שכולם אומרים סליחות. אולי, תארו לעצמכם, שגם הוא אומר סליחות?.. לא רק שהוא אומר "סלחת" אלא גם אנחנו צריכים להגיד "סלחת"... אולי גם אתה הקב"ה מה שעשית - היו אמנם כל מיני חשבונות - כולנו אומרים סליחות שגם הקב"ה יגיד קצת סליחות. זה לא שייך לחשבונות, אבל בכל זאת, נתתי מכות, קיבלתי מכות, לפני שבכלל מתחילים לעשות משא-ומתן בכלל, שני הצדדים אומרים: "אולי תסלח לי קצת?". אנחנו אומרים עכשיו בסליחות: "אתה תסלח לנו, ואז אולי אנחנו נסלח לך". ואז ביחד שנעשה את זה, נוכל להגיד שכולנו עושים סליחות...

”

(שיחת הכנה לסליחות, 'מוצאי מנוחה',
בית הכנסת האיטלקי תשע"ו)

לא לקבל את הגלות

שיחת הכנה לסליחות, ליל 'זכור ברית', מתוך הספר
החדש על חגי תשרי שעתיד לראות אור בעזרת ה'

בנוסח האשכנזים הוא אחר: אנחנו בעיקר אומרים לקדוש ברוך הוא שלא טוב לנו, ובפרט, בין כל הדברים שמזכירים בסליחות, עיקר העניין הוא ההזכרה של המקום בו אנחנו נמצאים - לא כיחידים, אלא ככלל. אנחנו מדברים על הגלות ועל עניינה, ועל כך שנמאס לנו מהגלות.

לאמתו של דבר, אם באמת היה נמאס לנו מן הגלות היינו יוצאים ממנה. העובדה שהגלות ממשיכה מצביעה על כך שבעצם לא באמת נמאס לנו מהגלות.

מהי גלות

גלות לא חייבת להיות דווקא ברוסיה או במרוקו. גלות שלימה וגדולה עשויה להיות גם בארץ ישראל. יהודי עשוי לשבת בארץ ישראל ולהיות בגלות מכל בחינה שהיא. גלות לא תלויה בשאלת גודלה של הקהילה בה יהודים חיים, והיא גם איננה קשורה לפוליטיקה. גלות קשורה למבנה הנפש, לאופן שבו אנשים נוהגים

בין הסליחות של האשכנזים והסליחות של הספרדים יש המון הבדלים; למעשה, אלה כלל לא אותן הסליחות. אחד ההבדלים הבולטים, למשל, הוא שאצל האשכנזים מחליפים את הסליחות בכל יום, ואצל הספרדים אומרים בכל יום את אותו הנוסח. אולם ההבדל המרכזי בין שני הנוסחים הוא בעצם התוכן של הסליחות.

הסליחות בנוסח הספרדים הם אכן "סליחות" - תפילות בהן מבקשים סליחה ומחילה. הרי חודש אלול הוא באמת הזמן הראוי לתשובה, ולכן אומרים סליחות, מבקשים סליחה ומחילה ומנסים לתקן את כל מה שדורש תיקון. לעומת זאת, לסליחות של אשכנזים יש תוכן אחר. בחלק אחד של הסליחות פשוט מזכירים את העובדה שאנחנו לא מושלמים. כשאדם מדבר לפני הקדוש ברוך הוא ומבקש כל מיני בקשות, יש צורך להזכיר לו מדי פעם שהוא לא מושלם ושיש לו כמה וכמה פגמים וחסרונות. אולם תמצית התוכן של הסליחות

זה בזה, ולאופן שבו הם מתייחסים למבנים החברתיים הכוללים.

מהו, בעצם, ההבדל המהותי בין גלות וקוממיות? גלות היא שבר. כשהדמות של העם שבורה ומפוררת לחלקים, כשהתפיסה היא שבעצם אין לנו שלטון או הנהגה - אז אנחנו נמצאים בגלות, ואנחנו בעיקר מנסים לשרוד. לעומת זאת, קוממיות היא מצב שבו יש כלל, ישנה מהות כללית. אמנם לא כולם שווים בתוך המהות הכללית הזו, ולאנשים שונים יש תפקידים שונים, שאותם הם צריכים למלא בשלמות ולא רק כדי לצאת ידי חובה. אבל כל אדם מרגיש שהוא חלק מאיזושהי קוממיות, ושואל את עצמו מה הוא עושה וכמה הוא עושה לא רק בחוג הקטן שלו אלא בתוך הכלל. אדם מנסה לבנות, לשנות ולתקן דברים, לא רק כדי לצאת ידי חובה, אלא משום שהוא מרגיש שיש ביכולתו לעשות.

עם ישראל יכול לבוא לארץ ישראל, ולכאורה הכל פתוח ומגבלות רבות שהגבילו אותו בחוץ לארץ כבר אינן קיימות. ומתברר שעדיין, כל אחד חי בשטעטל שלו - וזה לא משנה איזה מין שטעטל זה - והוא לא מתעניין במה שקורה מחוצה לו. אדם אמנם עשוי לשמוע חדשות ולהיאנח איזו אנחה על מה שקורה, אבל הוא לא

מרגיש צורך לעשות משהו שחורג מהמעגל המצומצם שלו ונוגע בכלל.

המצב הכללי של הגלות עומד על כל מיני גורמים. חלקם קשורים ליהדות - על כך אינני רוצה לדבר, אף על פי שבסליחות אנחנו מדברים על יהדות מכל צד שאפשר. חלק אחר קשור בפוליטיקה ומתבטא באופי השלטון במדינה. יום אחד הגיע אליי אדם צעיר להתייעץ על חייו. הוא סיפר לי שהוא נמצא באוניברסיטה ומצליח שם, ואם הוא ימשיך הלאה באוניברסיטה הוא עשוי להגיע למדרגה גבוהה, אלא שלא נוח לו בזה, משום שהוא בעצם היה רוצה להיכנס לפוליטיקה ולהנהגה של הכלל. אמרתי לו: עצם העניין שאדם רוצה לעסוק בהנהגת הכלל - יש בזה חשיבות, משום שבאמת מישוה צריך לעשות זאת. אלא שאתה צריך לדעת שבמקומנו אי אפשר להגיע לפוליטיקה בכביש, משום שהדרך הזו חסומה. לכן, אם מישוה רוצה להגיע לפוליטיקה, הוא צריך ללכת דרך תעלות הביוב. השאלה היא, כך אמרתי לו, אם יש לך מספיק כוח ואישיות, כדי לעמוד בסירחון שיש בתעלות הביוב. משום שלאנשים רבים שינסו לעסוק בפוליטיקה עשוי לקרות אחד משני דברים: או שהם יתרגלו לסירחון - ואז הם בעצם לא יותר טובים מאחרים, או שהם לא יתרגלו, ואז הם ייחנקו.

ובאמת העזרה ההדדית במדינה היא גדולה מאד באופן יחסי. ועדיין, יש פה אנשים רעבים ואנשים שנמצאים במחסור. אנשים דתיים עשויים לטעון שהם לא מתעסקים בבעיות כאלה; הם עוסקים בהוויות דאב"י ורבא, בשאלות של שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצידה, ולא בעניינים אחרים. התפיסה הזו היא בדיוק חלק מהתפיסה הכוללת של הגלות, הדרך שבה כל אדם תופס את עצמו, את האחרים ואת העולם. כל אדם חי במעגל המצומצם ביותר, ולכל היותר הוא מפעם לפעם יוצא מתוך המעגל הזה למעגלים קצת יותר רחבים.

זוהי בעצם הגלות. הגלות היא השבר של המכלול, של ההוויה השלימה. לא מדובר על פילוג, על חילוקי דעות ועל כל מיני גסות הרוח הנלווים לכך. מדובר על כך שאנחנו מקבלים את התפיסה שהחיים בנויים רסיסים רסיסים, חלקים חלקים, ושבעצם כל אדם חי איכשהו את חייו בתחושה של "אני את נפשי הצלתי". זו לא הדרך שבה מישראל צריך לחיות, ואם הוא חי כך, זה משום שהוא נמצא במצב של גלות, שבו המכלול נשבר ואי אפשר לחיות בדרך הראויה.

כשאנחנו מדברים בסליחות על הגלות, אנחנו פשוט בוכים, משום שאין לנו יותר כוח. הרבה מהפיוטים

השאלה אם אדם אכן מסוגל להיכנס לפוליטיקה ולעשות שם דברים טובים, היא שאלה של אישיות. אבל אינני מדבר על הפרט הזה אלא על התפיסה הכללית. איך יכול להיות שכך נראים "שופטינו ויועצינו", שכך הוא סדר הדברים במקום שלנו? מפני

**כל אדם מרגיש
שהוא חלק מאיזושהי
קוממיות, ושואל את
עצמו מה הוא עושה
וכמה הוא עושה לא רק
בחוג הקטן שלו אלא
בתוך הכלל. אדם מנסה
לבנות, לשנות ולתקן
דברים... משום שהוא
מרגיש שיש ביכולתו
לעשות.**

שכל אחד יושב בחור הקטן שלו, ומה שקורה בהיקף הגדול של העולם היהודי לא כל כך אכפת לו.

ישראל הם רחמנים בני רחמנים,

במצב מסוים, אבל אנחנו לא רוצים אותו, לא מתרגלים אליו ולא רוצים להתרגל אליו. מלאך המוות תמיד נמצא, צרות תמיד יש, בתי החולים מלאים באנשים חולים, ואנחנו עדיין יכולים להגיד שאנחנו לא משלימים עם המציאות הזו ועם כל הדברים

לכן אנחנו

אומרים

לקדוש ברוך הוא

בסליחות שנמאס לנו

מהגלות. אמנם אנחנו

נמצאים במצב מסוים,

אבל אנחנו לא רוצים

אותו, לא מתרגלים

אליו ולא רוצים

להתרגל אליו.

הלא טובים שיש בה.

יש המון רבנים טובים שמדברים על אהבת ישראל, על כלל ישראל, על כלליות ישראל, ועל כלליות האומה

שבסליחות מתייחסים למסעי הצלב ולתקופה שלפני מסעי הצלב. על מצב שבו אנחנו נשחטים ונטבחים, ומעבר לכך - על הביזיון שבו אנחנו נתונים. אבל האמת היא שלא צריך ללכת כל כך רחוק, גם בימינו אפשר ללכת ולשוחח עם גויים בחוץ לארץ, ולשמוע ממש את אותו הביזיון, רק בסגנון קצת אחר. צריך להבין שכל הצרות הפרטיות הללו קשורות בעניין של הגלות, של היחידה שהולכת ומתפוררת, כשהמהות, כשדמות היסוד, איננה קיימת עוד כהווה אחת אלא רק כאוסף של דברים נפרדים.

ימי חודש אלול שבהם אנחנו אומרים סליחות אינם תאריכים של זיכרון למאורעות מסוימים. בסליחות של עשרה בטבת, י"ז בתמוז ותשעה באב, אנחנו מדברים על מאורעות ועל אסונות מסויימים. בסליחות של חודש אלול, לעומת זאת, אנחנו מדברים על ההווה הכללית, על המצב הכללי של הגלות.

לא להתרגל

אדם עשוי להתרגל במוקדם או במאוחר למכות וליריקות שהוא מקבל. לכן אנחנו אומרים לקדוש ברוך הוא בסליחות שנמאס לנו מהגלות. אמנם אנחנו נמצאים

במצרים עשוי למדוד את היום של בכך שהוא קיבל מכות רק פעם אחת, ולשמוח בחלקו. בני ישראל היו יכולים לעשות שביתה והם לא עשו זאת. יתר על כן, אותם אנשים יושבים ונזכרים, אחרי כך וכך שנים, בבצלים, בשומים ובדגים, ובעונג הגדול היה להם במצרים. אדם באמת עשוי להתרגל לחיים שכאלה - "יש דגים, יש קצת עבודה. אמנם זורקים את הילדים שלי לים, זה גם קורה. אבל הרי עשיתי שידוך לבת הגדולה שלי עם תלמיד חכם גדול, אז בסך הכל אני מרוצה, אני שמח בחלקי". וכשמקבלים את המצב הזה - זוהי גלות. הגלות היא כשאדם אומר "זה המצב, מה אני יכול לעשות?". בנקודה של 'וימרו את חייהם', שאותה אנחנו מזכירים יחד עם הזיכרון של הגאולה, היא נקודת ההכרה, שבה אדם אומר: זה לא טוב, אני לא יכול יותר. כל זמן שאדם לא צועק, כי בסך הכל הוא מרגיש שהמצב לא כל כך נורא - הגלות נמשכת. וברגע שבני ישראל מתחילים לצעוק - הקדוש ברוך הוא מתחיל להקשיב. באותו רגע יש התחלה של גאולה, גם אם היא לא תמיד באה באופן שאנחנו מצפים.

לרצות גאולה

אנחנו מדברים כל הזמן על המשיח,

הישראלית וכיוצא בזה. הם כולם יושבי שטיבלך, וכשרב כזה אומר "כלל ישראל", הוא מתכוון לעצמו ולחברים שלו. בעיניו, זה כלל ישראל, וכל השאר הם זנבות טפלים לכלל ישראל. כשאנחנו אומרים סליחות אנחנו לא עסוקים באמירות ובמליצות כאלו, אנחנו באמת אומרים שאנחנו לא רוצים שזה ימשיך כך.

עצם האמירה של אדם שהוא לא מסכים למצב הקיים, ויותר מכך, כשהאמירה הזו נעשית בציבור - היא דבר חשוב בעל משמעות, גם אם היא נראית לא פרקטית. אמנם לא כל אדם שאומר שהוא לא מסכים למחלה הולך ונעשה רופא, אבל זה לפחות אכפת לו. זה אכפת לו לא רק כשזה מגיע לרגל שלו, אלא גם כשזה מגיע לאנשים אחרים.

ברגע שאדם אומר שהוא לא רוצה, יכולה להתרחש מעין יציאת מצרים. גלות מצרים איננה רק הגלות הראשונה, אלא היא האבטיפוס של הגלות. הרי כשבני ישראל ישבו במצרים, בהתחלה זה לא היה כל כך נורא. נכון שגרים בארץ נוכריה, אבל מקבלים פנסיה מהשלטון, ומקבלים גם עזרה מפרוטקציה, וחיים חיים לא רעים. אחר כך מתחיל הלחץ, והוא נעשה יותר ויותר קשה. אלא שאחרי מאה שנה כבר מתרגלים ללחץ. עבד

אנחנו לא רוצים את המצב המפוזר והמפורר, אנחנו רוצים בניין אחר. אנחנו מאמינים שיש בניין אחר, גם אם הוא לא נראה לנגד עינינו, וגם אם אנחנו לא יודעים בדיוק מה לעשות איתו.

**הקדוש ברוך הוא
יכול לגאול אותנו
תמיד. אלא שכמו
שאמרו, להוציא אותנו
מהגלות זה יותר קל
מאשר להוציא את
הגלות מתוכנו. בשביל
זה אנחנו צריכים
להגיד שאנחנו נגד
הגלות, ונגד המהות
של הגלות.**

ברגע שמתעורר רצון מסוים אצל אנשים, והרצון הזה נעשה רציני, הם מתחילים לחשוב מה הם יכולים לעשות כדי לממש אותו. וכשאנשים מתחילים לחשוב מה הם יכולים

ומקווים שהוא יבוא. השאלה היא - מה יקרה כשיבוא המשיח? נניח שיבוא אדם יעשה מופתים ויביא הוכחות שהוא המשיח (אף על פי שלפי ההלכה הוא לא זקוק למופתים ולהוכחות). ייתכן שאנשים יתעניינו בו, ואם הוא יהיה מועמד בבחירות ויהיה לו מצע טוב - הם אולי אפילו יצביעו בשבילו. וזהו זה, זה לא יעניין אותם יותר מעבר לכך.

כשמשה בא ומדבר עם בני ישראל במצרים, בני ישראל יודעים שבא הגואל. אמנם במשך השנים הם מררו את חייו כמה שהם רק יכלו, והיו להם לא מעט חיכוכים איתו, ובכל זאת הם ידעו ש"זה משה האיש", שזה לא עוד קורח קטן. יהודי גדול אחד אמר פעם: אני בעצמי לא רבי, אבל אני לפחות יודע להבחין מי הוא רבי. באותו אופן אדם יכול להגיד: אני לא גואל, אני לא יודע איך גואלים, אבל כשיבוא מישו ויגיד שהוא הגואל - אני לפחות אדע להבחין בכך. בשביל להיות מסוגל לדעת זאת אדם צריך לעשות שינוי בנקודת המבט שלו.

הקדוש ברוך הוא יכול לגאול אותנו תמיד. אלא שכמו שאמרו, להוציא אותנו מהגלות זה יותר קל מאשר להוציא את הגלות מתוכנו. בשביל זה אנחנו צריכים להגיד שאנחנו נגד הגלות, ונגד המהות של הגלות.

סליחות אנחנו באמת מקווים שאנחנו פותח את הפתח, ומאחוריו נמצא משהו אחר.

ובערב ראש השנה אומרים כל כך הרבה סליחות, מפני שאין עוד הרבה הזדמנויות, צריך לסכם ולארוז את השנה הזו. אנחנו אורזים את השנה לפחות בהחלטה שאנחנו לא רוצים שהשנה הבאה תהיה כמו השנה הזו, אנחנו רוצים שהיא תהיה יותר טובה. אז אנחנו יושבים ומדברים על כך עוד עד שבסוף אנחנו מגיעים לנקודה שבה אנחנו יכולים להגיד: עכשיו אנחנו באמת מוכנים להתחיל שנה חדשה.

לעשות, הם יכולים להגיע לכל מיני דברים. למשל, בשלב מסוים אנשים התחילו לחשוב על הרעיון של הגעה לירח. בהתחלה אלה היו סתם פטפוטים, אחר כך דיברו על כך, אחר כך כתבו על זה סיפורים, ובסוף קמו כמה אנשים ואמרו: באמת, למה שלא נגיע לירח? מן הסתם, כל האנשים הכשרים אמרו: אי אפשר להגיע לירח. אלא שזה בכל זאת קרה לבסוף: לאט לאט אספו וחיברו עוד ועוד מידע, עוד ועוד יכולות, ובסוף הגיעו אל הירח. למעשה, זה בדיוק מה שאמר הקדוש ברוך הוא על בוני מגדל בבל: "ועת הלא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות" (גם אם במקרה ההוא הקדוש ברוך הוא התערב ומנע מהם לממש את התכנית שלהם). אם אנשים ניגשים ברצינות לעשות דבר מסוים - הם יצליחו לעשות לפחות משהו. מתברר שכשאנחנו רוצים להגיע גבוה או להגיע רחוק, וכשזה באמת אכפת לנו, אז אנחנו מוצאים לבסוף את הדרכים.

גם כשאנחנו אומרים ברצינות שאנחנו לא רוצים יותר את הגלות, אנחנו עשויים להתחיל למצוא את הדרכים לעשות משהו ממשי בעניין. כשאנחנו אומרים סליחות אנחנו מקווים שהבכי של סליחות לא יהיה רק בכי, שאחריו סוגרים את הספר, מנשקים אותו וממשיכים הלאה. כשאנחנו אומרים

לארוז את החבילות

**שיחה בישיבת תקוע, כ"ד אלול תשס"ד,
מתוך הספר החדש על חגי תשרי
שעתיד לראות אור בעזרת ה'**

לדעת איפה הוא עומד כעת.

בסוף השנה אדם עשוי לצייר לעצמו מפה ולתכנן על פיה את העתיד. אלא שבשביל לצייר מין מפה עתידית שכזו, אדם צריך קודם כל לסמן באיזה מקום הוא נמצא כעת. אם אין לאדם סימון למקום שבו הוא נמצא, אף מפה לא תעזור לו, וגם כשהוא ימשיך הלאה הוא לא ידע היכן הוא נמצא.

כאשר מודדים רחובות משתמשים בנקודת ציון כאלה: מחלקים את העיר למשולשים ומסמנים את המיקום שלהם על ידי עיגולים קטנים של מתכת שמשוקעים בכביש או במדרכה, ומסומנים במפות כנקודות ציון, כך שכשרוצים למדוד רחובות אפשר להתחיל מנקודות הציון ואין צורך להתחיל למדוד מההתחלה. באותו אופן, כשאדם יודע באיזו נקודה הוא עומד, הוא יכול להמשיך מנקודת הציון הזו.

כשאדם ארוז חבילות, הוא לא מודד האם הוא היה טוב או רע אלא רק

כשאדם רוצה לצאת לדרך הוא צריך לארוז חבילות: למלא את התרמיל ולסגור אותו. אדם לא יכול ללכת למקום אחר בלי לארוז את החבילות. חלק מהעניין של סוף שנה ושל תחילת שנה חדשה הוא אריזת החבילות: אדם צריך לסכם את השנה הקודמת, ולדעת היכן הוא נמצא כרגע. כשאדם ארוז את החבילות הוא שואל את עצמו: מה עשיתי במשך השנה? לארוז את כל הדברים שהוא מוצא ולהגיע לסיכום והכללה של השנה.

לא מדובר על מנייה של החטאים ועל תיקון שלהם, וגם לא מדובר על אסיף של היבול או על מסירת דין וחשבון. הדרישה איננה שאדם יגיע למסקנה שהוא עבר על חטאים כאלה וכאלה ויקבל על עצמו לא לעשות זאת בשנה הקרובה, משום שמטרת הסיכום איננה להתחרט ולשוב בתשובה. מטרת הסיכום היא שאדם ידע מה לעשות מנקודה זו והלאה ושהוא יהיה מסוגל להמשיך ללכת. כדי שאדם יוכל להמשיך ללכת הוא צריך פשוט

שמבוסס על הליכה בדרך שאי
לה קץ. מסופר על חסיד אחד,
יהודי פשוט מאוד שעסק לפרנסתו
בהכנת י"ש. הייתה לו מכונה קטנה
שבאמצעותה הוא הרתיח וזיקק את
החומר שממנו הוא הכין את הי"ש.
בכל פעם שהמכונה התקלקלה הוא
היה בא לרבי, והרבי (שלא היה מומחה
למכונות) היה מורה לו איך לתקן את
המכונה - 'הברג את הבורג שלמעלה
יותר חזק' או 'פתח את הבורג שנמצא
למטה' וכדומה - והיהודי היה עושה
כעצת הרבי והמכונה חזרה לפעול.
כך היה היהודי הולך לרבי מפעם
לפעם, וממילא היה שווה אצל
הרבי יום או יומיים ושומע מתורותיו
ואמרותיו של הרבי. כאשר היהודי מת
ועמד לפני בית דין של מעלה התברר
שהוא לא היה רשע מספיק כדי ללכת
לגיהנום ולא צדיק מספיק כדי ללכת
לגן עדן, ולכן שלחו אותו לעולם
הדמיון. אדם שנמצא בעולם הדמיון
לא יודע שהוא מת ונדמה לו שהוא חי.
היהודי הגיע לעולם הדמיון והמשיך
בחיוו ובעבודתו, כאשר משפחתו
וחבריו לא היו בני אדם אמתיים
אלא שדים שהתחפשו לבני אדם.
גם בעולם הדמיון המכונה הייתה
מתקלקלת, וכשזה קרה החסיד היה
אומר: צריכים לנסוע לרבי. ואז כל
השדים מסביב, שלא רצו שהוא ייסע
לרבי, היו אומרים לו: הרי הרבי תמיד
מיעץ לך עצה פשוטה כמו לפתוח

מנסה להבין איפה הוא עומד ולקבוע
נקודת ציון. זהו סיכום שנעשה בלי
ביקורות, בלי להתייחס לשאלה אם
אדם עשה מעט או הרבה, אם הוא
עלה או ירד. כשאדם מגיע למסקנה
שהוא הצליח לעשות במהלך השנה
דברים גדולים, או שהוא עשה השנה
דבר חדש שהוא מעולם לא עשה
לפני כן - זוהי נקודת ציון שהוא
יכול לסמן. אולם גם אם אדם מגיע
למסקנה שבשנה החולפת הוא לא
עשה שום דבר - זוהי גם נקודת ציון
חשובה, משום שהסיכום הזה דוחף
אותו לעשות יותר בשנה, וגם נותן לו
את האפשרות לזוז למקום אחר. גם
אדם שעומד בשאול תחתיה צריך
לפחות לדעת היכן הוא נמצא, משום
שאדם שנמצא בשאול תחתיה ולא
יודע היכן הוא עומד, מצבו הרבה יותר
גרוע.

אדם שלא מסוגל לארוז את העבר,
קשה לו ללכת הלאה בעתיד.
והאפשרות ללכת הלאה היא הדבר
הכי משמעותי, הדבר היחיד שנותן
ערך לזמן. בלעדיו הזמן הולך לתוהו,
לריק ולבהלה.

עולם הדמיון

כך מתואר עולם הדמיון: זהו עולם

אדם עושה את כל מעשיו במקרה גמור, כך שבעצם הוא לא יכול לארוז שום דבר והוא עלול לבלות את כל חייו בעולם הדמיון.

לימאים בזמנים עברו היה מאוד חשוב למדוד ולדעת איפה הם נמצאים, באיזה קו ארוך ובאיזה קו רוחב. כשאדם הולך ביבשה הוא יכול לבחור דרך מסוימת ולסמוך על כך שהיא תיקח אותו לצד מוגדר. לעומת זאת, בים הרי אין דרכים (כמו שכתוב "הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה"), ולכן חשוב לימאים לקבוע את המיקום שלהם, אחרת הם עלולים לנסוע בסיבובים באותו מסלול במשך כמה שנים.

פעם טעיתי בדרך בתוך שיכון במושבה מסוימת. הייתי צריך להגיע לבית מסוים, וזכרתי את המראה של הבית, אבל כל הבתים בשיכון היו דומים אחד לשני, ולא זכרתי את המספר של הבית. השעה היתה 21 בלילה, ובמקומות כאלה אנשים לא נוהגים להסתובב ברחובות בשעות האלה, כך שהייתי שם לגמרי לבד. כך חיפשתי את הרחוב הנכון עוד ועוד, עד שבשלב מסוים גיליתי שהגעתי לנקודה מסוימת שכבר הייתי בה לפני כן. כך הבנתי שלא רק שאני לא יודע איפה אני נמצא, אלא שאני גם הולך בסיבובים. זו לא הייתה מושבה כל כך

בורג - אז בעצם אתה לא צריך לנסוע לרבי, פשוט פתח בורג אחד בעצמך. החסיד באמת היה פותח בורג אחד והמכונה חזרה לעבוד. כך היו השדים משכנעים אותו פעם אחר פעם שהוא לא צריך לנסוע לרבי, עד שלבסוף, אחרי שנים, נמאס לחסיד מעצת השדים והוא אמר להם: נכון שהתיקונים שאתם מציעים לא פחות טובים מהעצה של הרבי, ובכל זאת אני מוכרח לנסוע לרבי. החסיד נסע לרבי, וכשהוא הגיע הרבי דאג שהוא לא יחזור יותר לעולם הדמיון.

בדרך כלל אדם עשוי להגיע לעולם הדמיון לאחר מותו. אולם מסתבר שאדם יכול להיות בעולם הדמיון אפילו בלי למות. אדם יכול לחיות בעולם הזה בגופו, והוא בכל זאת חי בעולם הדמיון - במין עולם כזה שלכאורה כל הזמן יש בו התרחשויות, כל הזמן קורה בו משהו, ולבסוף מתברר שלא קרה שום דבר, שהכול היה דמיון.

כל אדם צריך לשאול את עצמו: היכן אני עומד? והאם אני עומד פה במקרה או שהייתה לזה איזו סיבה? ייתכן שהתשובה תהיה שאדם נמצא במקום מסוים מתוך החלטה מודעת. אבל לפעמים אדם נמצא במקום מסוים במקרה גמור, והוא גם ממשיך הלאה למקום אחר במקרה גמור.

איזה ספסל ולישון עליו, עד שלבסוף, בטעות גמורה, הגעתי לכתובת הנכונה.

למעשה, כך קורה לאנשים בחיים שלהם. אדם חי שנה אחרי שנה ובעצם עושה שוב ושוב אותו דבר. הוא לא יודע מה יש לו ומה אין לו, אם הוא מתקדם או נסוג אחור, ולאיזה צד הוא הולך.

כשאדם אורז חבילות - זה עוזר לו לצאת מעולם הדמיון. אדם שלא מסכם את מה שהיה ולא אורז חבילות עלול להסתובב עוד ועוד בלי שהוא ידע, בעצם, לאן הוא הגיע ואיפה הוא עומד. אדם שאורז חבילות יודע לפחות מה חסר ואיפה הוא נמצא, ואם הוא רוצה להוסיף ולהתקדם בתחום מסוים בחייו הוא יודע מה להוסיף ובאיזה כיוון להתקדם.

לכלות" את השנה

בסוף השנה אנחנו מבקשים "תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה". אריזת החבילות היא חלק מהעניין של "תכלה שנה וקללותיה". הרי כדי ש"תכלה שנה וקללותיה", צריך ש"תכלה שנה", וכדי שהיא תכלה טוב, צריך לסיים אותה - להבריג את הברגים ולסתום את החורים. זהו סוג של "ויכולו" שצריך להיעשות לא רק

גדולה, כך שיכולתי פשוט לעבור בית אחרי בית ורחוב אחרי רחוב, הבעיה

אדם שאורז
חבילות יודע
לפחות מה חסר
ואיפה הוא נמצא,
ואם הוא רוצה
להוסיף ולהתקדם
בתחום מסוים
בחייו הוא יודע
מה להוסיף
ובאיזה כיוון
להתקדם

הייתה שהלכתי בסיבובים והגעתי כל פעם לאותו הרחוב. בסוף התחלתי פשוט לנווט בעזרת הכוכבים, כך שלפחות אדע לאיזה כיוון אני הולך. זו הייתה חוויה לא סימפטית: לילה חשוך, אף אדם לא נמצא ברחובות, השמות של הרחובות לא אומרים לי שום דבר, ואני הולך ומסתובב, הולך ומסתובב. כבר התכוננתי למצוא

לגבי הקללות, אלא גם לגבי דברים אחרים. אדם צריך לנסות לגמור את עניינו ולסכם את השנה.

עדיין עדיף מאשר לא לעשות את הסיכום, משום שמהנקודה הזו אפשר להמשיך ולעשות משהו.

בספר פסיכולוגיה אחד מסופר על נוצרי זקן, שהיה פעיל מאוד בתוך הכנסייה שלו, ויום אחד הוא עשה

כאמור, לא מדובר על תשובה או על חרטה, ואפילו לא על מסירת דין וחשבון. מדובר על קביעת נקודת ציון, על בדיקה איפה אדם נמצא פחות או יותר. כשאדם מגיעה למסקנה: אני לא יודע איפה אני נמצא אבל אני מרגיש נורא ואיום - זו איננה תשובה מספיקה. לעומת זאת, אם אדם יודע היכן הוא נמצא, אז גם אם הוא מגיע למסקנה שהוא נמצא במקום לא טוב - הוא עדיין יכול לדעת מה הכיוון הנכון וללכת הלאה. אדם עשוי להגיע למסקנה שמהשנה החולפת נשאר רק דברים עלובים. על כל פנים, ברגע שאדם מסוגל לסכם אותם, הוא לפחות יכול לבנות על כך, ולחשוב מה הוא הולך לעשות עכשיו. אדם יכול להתחיל ללכת. לעומת זאת, אם אדם לא יודע איפה הוא עומד - הוא לא יודע לאן ללכת והוא גם לא מבין למה הוא צריך ללכת.

השאלה הראשונה בספר בראשית היא - "אייכה?" - איפה אתה נמצא? לפעמים אדם שמסכם את השנה מגיע, כמו אדם הראשון, לווידי מאד מכאיב, והוא עומד ואומר: אכלתי מן העץ, וזה באמת לא יפה. אבל זה

אדם עשוי להגיע
למסקנה שמהשנה
החולפת נשאר רק
דברים עלובים. על
כל פנים, ברגע שאדם
מסוגל לסכם אותם,
הוא לפחות יכול לבנות
על כך, ולחשוב מה
הוא הולך לעשות
עכשיו. אדם כזה יודע
איפה הוא עומד ומשם
הוא יכול להתחיל
ללכת

חשבון, והתברר לו שכל החיים שלו הוא היה מנוול גמור. הוא הרגיש שאין

הוא צריך לדעת היכן הוא נמצא כדי לדעת לאן ללכת עכשיו.

לכן הסיכום הזה הוא חלק מ"תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה". מה הן, בעצם, הקללות? יש קללות שאפשר למנות אותם, אולם אלו בדרך כלל קללות אובייקטיביות ורחוקות. כשעוסקים בדברים יותר קטנים, קרובים ואישיים יש צורך לברר מה היו הקללות של השנה. אם אדם לא מסוגל לארוז את החבילות הוא לא יכול להגיע ל"תכלה שנה וקללותיה", משום שגם אם הוא רוצה להשליך את הקללות לפח אשפה, הוא אפילו לא יודע מה, בעצם, הוא רוצה להשליך, וגם אם הוא מחליט שדברים מסוימים הם לא טובים, הוא נמצא במצב כל כך מטושטש שהוא אפילו לא יודע איך משליכים דברים לפח אשפה. צריך לארוז את החבילות כדי לכלות את השנה ואת קללותיה. אחרי ש"תכלה שנה וקללותיה", אפשר להגיע ל"תחל שנה וברכותיה".

להביא לסיום

בליל שבת לפני הסעודה אנחנו אומרים למלאכים "שלום עליכם", ולאחר עוד כמה משפטים אנחנו אמרים להם גם "צאתכם לשלום".

לו יותר מה לעשות במקומו, ולכן הוא ארז את חפציו, נסע למקום אחר, זרק את כל הדת שלו וזהו זה. אמנם האיש הזה הגיע למסקנה לא נעימה ולא פשוטה, ש"שקר נחלו אבותינו", אבל זה לפחות נתן לו את האפשרות להמשיך הלאה.

גניח שלאדם מסוים נפלו המכנסיים. הוא צריך לעשות דבר מאוד פשוט: להרים אותם ולהמשיך הלאה. גם אם אדם מגיע בסוף השנה למסקנה שהוא בלי מכנסיים - הוא לפחות יודע מה הוא צריך לעשות: פשוט להרים אותם, זה הכל! לעומת זאת, אם הוא אפילו לא יודע שנפלו לו המכנסיים אז מצבו הרבה יותר גרוע: הוא עשוי להמשיך לשוטט ברחובות העיר בלי מכנסיים. ברגע שאדם מגלה שהוא נמצא במצב מסוים הוא יכול לחשוב מה הוא צריך לעשות במצב הזה.

כאמור, לא מדובר בתשובה או בחרטה. לשאלות למה זה קרה, מי אשם ומי גרם לכך יש זמן אחר. גם לחרטה ולווידיים יש זמן אחר. בשלב של אריזת החבילות אדם פשוט צריך לדעת איפה הוא עומד. אדם שמתברר לו שהוא עומד במקום בלי תורה, בלי עבודה ובלי שום דבר אחר - לפחות יודע איפה הוא עומד כעת. גם אדם שעומד במצב ההפוך, והוא חי גם על התורה וגם על העבודה, גם

סיפרו פעם על אפיקורס גדול אחד, שכשהוא כבר שכב סמוך למיתה, הוא ביקש שיתנו לו תאנה עם תולעים. שאלו אותו: למה לך תאנה עם תולעים? אז הוא אמר: אני עשיתי המון עבירות בחיים שלי, אבל אף פעם לא אכלתי תאנה עם תולעים. עכשיו אני אוכל תאנה עם תולעים, כך שכשילקו אותי על חטאיי בעולם העליון ויגיעו לתאנה עם התולעים אני אדע שזה הסוף... (אומרים שכשהוא הגיע לעולם העליון הלכו אותו בסדר הפוך, מהתאנה והלאה, כך שאפילו את הנחמה הזו לא היתה לו...). זהו אותו עניין: כשתגיע תאנה עם תולעים אני אדע שאני גמרתי.

ספר קהלת נגמר בפסוק "סוף דבר הכל נשמע, את הא-לוקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם". היו שטענו שהפסוק הזה לא קשור לתוכן של הספר כולו, ומכאן הסיקו שזו בעצם תוספת שלא שייכת לספר עצמו. האמת היא שההסבר לכך הוא אחר. כתוב שיש שבעה הבלים שאמר קהלת, והאמת היא שאם רוצים לחפש עוד הבלים, אפשר למצוא עוד ועוד, ולהפוך את קהלת לספר עם 051 פרקים לפחות. בסוף הספר מופיעה מין תביעה: "סוף דבר" - עכשיו בוא ועשה סיכום, וההרגשה היא שהסיכום שלו הוא לגמרי לא קשור לכל מה שהוא תיאר לפני כן. מה

תארו לעצמכם שבאים אורחים בליל שבת, ובעל הבית אומר להם: בואכם לשלום, ברכוני לשלום, ועכשיו - צאתכם לשלום; הרי זה מאד לא אדיב! מדוע, אם כן, אנחנו אומרים למלאכים 'צאתכם לשלום'? מה אכפת לנו שהמלאכים יישארו? משום שאדם יכול, תאורטית, לשבת עם המלאכים המון זמן, ולהגיד להם 'בואכם לשלום' או 'ברכוני לשלום' אפילו 003 פעם, והוא עדיין לא מגיע לשום דבר. לעומת זאת, כשאומרים 'צאתכם לשלום' - אדם יודע שזה הסוף ומכאן צריך ללכת הלאה. ייתכן שכשאדם נפרד מן המלאכים ויושב לאכול, אין אכילתו יפה כמו תפילתו או אמירתו, ובכל זאת אדם צריך לדעת שהגיע סוף הזמן, ואפשר להתחיל זמן אחר, אפילו אם השינוי הוא מזמן תפילה לזמן אכילה.

לכל דבר צריך סוף. זו גם הסיבה שאומרים 'עלינו' בסוף התפילה - כדי שיהיה ברור שזה הסוף. באופן דומה, אומרים בשם כמה אנשים שמגילת "איכה" כתובה באלף-בית, משום שאם היא הייתה כתובה לא לפי האלף-בית - הקינות אף פעם לא היו נגמרות: הרי יש כל כך הרבה צרות. לכן הקינות מסודרות לפי סדר האלף-בית, כדי שמגיעים לת' - כולם ידעו שזה סוף. היכולת לדעת שזה הסוף - היא דבר חשוב.

החבילות כל הזמן, ובכל זאת צריך לעשות זאת מפעם לפעם. סוף השנה ראוי שכל אדם יסכם את השנה ויבדוק היכן הוא עומד. ייתכן שהמסקנה תהיה שבמשך השנה הוא לא עשה שום דבר משמעותי, אבל אם אדם ידע זאת הוא לפחות ידע שיש על מה לעבוד. בלי לעשות סיכום הוא אפילו לא יחשוב על כך, משום שבדרך כלל יש דברים אחרים שמעסיקים את הדעת.

הרי אי אפשר לדבר בסוף השנה על השנה הבאה, משום שאין לנו מושג מה יהיה בה, אנחנו יודעים עליה אפילו פחות מאשר על ה"עצמים בבטן המלאה". אמנם, אין שום סיבה שהמשיח לא יבוא בשנה הבאה, אבל אם הוא לא יבוא בשנה הזו אנחנו נצטרך להמשיך הלאה, וכדי להמשיך הלאה אדם צריך לדעת היכן הוא נמצא, מה יש בידו ולכן הוא צריך ללכת.

אפשר לארוז את החבילות לפני ראש השנה, וגם ראש השנה עצמו הוא זמן מתאים לכך. ראש השנה איננו זמן של תשובה, חרטה וכפרה - לאלה יש זמנים אחרים. בראש השנה אדם צריך לפחות להציב את נקודת הציון שלו, להגיע למסקנה: אני עומד בנקודה כזו וכזו, זאת נקודת הציון שלי ומכאן אני יכול להמשיך ללכת.

שקרה הוא שקהלת פשוט היה צריך לעשות סוף דבר, זה הכל. הדרישה "סוף דבר" בסוף ספר קהלת אומרת: אפשר לדבר עוד פעם ועוד פעם על הבל הבלים, אבל בואו נעשה "סך הכל". ועושים זאת, מתברר שה"סך הכל" הוא בכלל לא מה שהיינו חושבים, משום שאם במהלך הספר מתברר שהכל הוא הבל הבלים, אז הסך הכל אומר שדווקא צריך לחפש דבר או שניים שהם לא הבל הבלים. ה"סוף דבר" הזה איננו סתירה לכל מה שנאמר בספר, והוא איננו הוספה של אדם ירא שמים. הוא נובע בסך הכל מעצם הצורך לעשות "סוף דבר", סיכום. גם כשמכריחים אדם לעשות סיכום, כשאומרים לו: עכשיו, קח את העניין שאתה עוסק בו והבא אותו לסוף - הסיכום שלו עשוי לצאת כמו הסיכום של ספר קהלת - שונה מכל מה שהיה לפני כן.

יש תביעה כזו - סוף דבר! אדם הגיע לנקודה מסוימת, ושם הוא נתבע לסכם. יכול להיות שהסיכום הוא: לא למדתי שום דבר, ויכול להיות שהסיכום הוא: למדתי די והותר ואני יודע את כל מה שצריך לדעת - על כל פנים זה לא העיקר. העיקר הוא שאדם מגיע לידי סיכום ועושה סוף לדברים.

אי אפשר וגם אין צורך לארוז את

‘שפע רב’

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

שפע רב' הוא גיליון חודשי מתורתו ועל תורתו של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התוועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר לעולמו של הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם.

בתורתו, מפעליו ובעצם אישיותו, הרב עדין לימד וחינך לדרך חיים יהודית שלימה. דרך של קדושה ושל חיים, של דבקות ושל פתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב'שפע רב' משהו מכל אלו. חלק מהדברים מיועדים לעזור 'לחיות עם הזמן', וחלק מהדברים טובים ומועילים לעבודת ה' שבכל יום. מהם תיאורטיים וגבוהים ומהם מעשיים למדי. חלקם פשוטים וידועים וחלקם חידושים מופלגים. חלקם נוגעים אל הלב, וחלקם מעוררים למחשבה או למעשה. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

לתרומה עבור הגיליון

לקבלת גיליון
דיגיטלי חודשי

ישיבת חתומים

תקוע

תלמידי הרב שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

